

ALŽBETA GÁCSOVÁ

K PROBLEMATIKE MESTSKEJ CHUDOBY V BRATISLAVE
V PRVEJ POLOVICI XV. STOR.

Hospodársku a spoločenskú štruktúru našich miest, život ich obyvateľstva za feudalizmu skoro vôbec nepoznáme. Slovenská buržoázna historiografia neprejavovala nijaký záujem o tieto otázky. Nemala ani tušenia o tom, na čo poukázal Fridrich Engels, že v stredovekých mestách žili ľudia, ktorí nevlastnili výrobné prostriedky, nachádzali sa v námezdnom pomere a okrem svojich miezd nemali nijaký prameň výživy. Príslušníci tejto vrstvy stáli mimo feudálnych sväzkov, nepatrili ani do cechového sväzku ani do chotárnej občiny.¹ Boli to nekvalifikované pracovné sily, nádenníci, tovariši, schudobnení remeselníci, služobníctvo súkromníkov, služobníctvo mestské, ďalej remeselní hráči, žobráci, tuláci, neviestky.² Engels podotýka, že s rozkladom feudalizmu sa tieto živly stávajú predchodcami proletariátu,³ v slovenských mestách teda predchodcami slovenského proletariátu.

Keďže teda slovenská buržoázna historiografia nevenovala otázke hospodárskej a spoločenskej štruktúry slovenských miest skoro nijakú pozornosť, nemôžeme nateraz podať ani len náčrt života, hospodárskeho a spoločenského postavenia tejto vrstvy na Slovensku za feudalizmu, musíme sa obmedziť v našej štúdií na načrtnutie ich hospodárskeho postavenia tejto vrstvy iba v jednom slovenskom meste, v Bratislave. V našej štúdií nebudeme sledovať život tejto vrstvy od jej vzniku, hoci je nesporné, že vznikala už pri tvorení sa mesta.⁴ S hospodárskou situáciou mestskej chudoby v Bratislave sa budeme zaoberať iba v prvej polovici XV. stor., v období, keď sa Bratislava stávala centrom tranzitného obchodu v západnej časti Uhorska.

¹ Karel Marx—Bedřich Engels, *Vybrané dopisy*, Praha 1953, 438.

² František Graus, *Městská chudoba v době předhusitské*, Praha, 35.

³ Karel Marx—Bedřich Engels, *Vybrané dopisy*, Praha 1953, 438.

⁴ Tamže.

Dejinami Bratislavy v prvej polovici XV. stor. zaoberalo sa niekoľko buržoázných historikov. Najstaršie práce o dejinách Bratislavy starostlivo zachytávajú údaje o topografickom vývoji mesta, o významných vojenských a diplomatických udalostiach. Autori zdôrazňujú zásluhu panujúcich tried — panovníka, svetských a cirkevných hodnostárov, bohatých mešťanov, ktorí sa zaslúžili o rozkvet mesta v tom ktorom období. Spoločenskú a hospodársku diferenciaciu obyvateľstva títo historici nevidia. Iba miestami, väčšinou v poznámkach nájdeme v týchto ich náhodné údaje z komorných účtov o chudobe i o námezdné pracujúcich.⁵ Ján Király,⁶ ktorý popisuje vývoj bratislavského mestského práva, všima si síce i niektoré javy hospodárske a spoločenské (napr. cechy), v kapitole o stredovekom súdnictve v Bratislave nachádzame zmienky aj o „lumpenproletariáte“. Z nashromaždených faktov ani jemu však nevyplýva rozvrstvenie mestského obyvateľstva. Hodnotí fakty iba s hľadiska buržoáznej právnej vedy. I Štefana Vámosyho zaujímajú iba príslušníci panujúcich tried.⁷

Najväčšie monografické dielo o stredovekej Bratislave napísal Teodor Ortway.⁸ Ortwayho práca obsahuje veľký počet veľmi cenných faktov hospodárskeho i spoločenského charakteru a keď chceme získať podrobnejší prehľad rozvoja Bratislavy až do r. 1564, musíme bezpodmienečne siahnuť k tomuto dielu, hoci je hodne zastaralé a miestami i nepresné. Drobné, úplne náhodné údaje aj o námezdné pracujúcich, dokonca aj o neviestkach nachádzame i v jeho diele. Ani on však, práve tak ako ostatní, neskúma vznik, prípadne rozvoj, život námezdné pracujúcich, chudoby. Podľa spôsobu historikov-pozitivistov jednoducho konštatuje určité fakty, nijako ich však nehodnotí.

Kým záujem spomenutých buržoázných historikov o otázky hos-

⁵ Sú to tieto práce: Štefan Rakovszky, *Das Pressburger Rathaus und der Stadtrat, dessen Geschichte, Entwicklung und Verhältnisse im Mittelalter*, Pressburg 1872. *Geschichtliches über Pressburg. Alterthümliche Überlieferungen von Pressburg*. Cyklus článkov v *Pressburger Zeitung* r. 1877. — Flóris Rómer, *Pozsony régészeti műemlékei*.

⁶ *Pozsony város joga a középkorban*, Budapest 1894. *A pozsonyi nagy dunai vám és révjog története*, Pozsony 1890.

⁷ *A pozsonyi katolikus polgáriúpolóintézet*, Pozsony 1898, *Adatok a gyógyászat történetéhez Pozsonyban*, Pozsony 1901.

⁸ *Geschichte der Stadt Pressburg*, Deutsche Ausgabe, Pressburg 1895, I, II, 1—4, III, IV, sv.

podárskeho a spoločenského charakteru bol nepatrný, práce Františka Kovátsa a Júliusa Mandella odzrkadľujú živý záujem práve o tieto otázky. Tento ich záujem úzko súvisí so vzrastajúcim záujmom všetkých historikov európskych krajín o tieto otázky a vyplýva zo stále sa zostrujúcich triednych protikladov v období zahŕňajúceho kapitalizmu, v imperialismu. Práce zakladateľov vedeckého socializmu, v ktorých títo odhalili zákonitosť vývoja spoločnosti a dokázali nevyhnutný zánik triednej spoločnosti, vyvolaly búrlivý nesúhlas v tábore buržoázných vedcov. Buržoázni historici, tlmočníci kapitalistických záujmov, zaoberajú sa vo zvýšenej miere ako doteraz problémami hospodárskymi a spoločenskými, prirodzene, vo svojich dielach usilujú sa vyvrátiť konštatovania vedeckého socializmu hlásaním potreby triedneho mieru, nutnosti zachovania triednej spoločnosti, bagatelizovaním triednych rozporov. Buržoázni historici však túto svoju úlohu nemohli splniť s úspechom. O nesprávnosti ich nevedeckých, idealistických teórií svedčily najjasnejšie ich vlastné štatistiky o mzdách námezdných pracujúcich, o cenách v tom ktorom období atď., ktoré veľmi jasne hovorily o biede, o vykorisťovaní širokých mas ľudu. Obžaloby štatistik snažili sa buržoázni historici umlčať tým, že vo svojich prácach sa väčšinou obmedzili na pozitivistické konštatovanie určitých faktov, prípadne sa snažili vyvrátiť niektoré javy krkolomnými nevedeckými „teóriami“. Na západe došlo v druhej polovici minulého a začiatkom tohto storočia k vzniku niekoľkých škôl buržoázných historikov, zaoberajúcich sa hospodárskou a spoločenskou štruktúrou spoločnosti v tom ktorom období (napr. Dopschova škola, Sombartova škola). V Uhorsku pre pomernú nerozvitosť historickej vedy k tomu nedošlo. Tu sa stretávame iba s malým počtom prác, zaoberajúcich sa hospodárskymi a spoločenskými problémami v tom ktorom období. K týmto prácam patria štúdie spomenutých dvoch buržoázných historikov, Františka Kovátsa⁹ — z jeho prác je pre nás najcennejšia publikácia a roz-

⁹ *Városi adózás a középkorban*, Pozsony 1900, ďalšie jeho práce: *Nyugat-magyarország áruforgalma a XV. században*, Budapest 1902. Kováts Franz, *Pressburger Grundbuchführung und Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter*, (Sonderabdruck aus der Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte). *Pénzürtékvizonyok* Pozsonyban 1435—60 közt. *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* r. 1900, str. 385—399, 433—457. *Über die Nachmünzung der Wiener Denare (Pfennige) in Pozsony (Pressburg) um die Mitte des 15. Jahrhunderts*. (Sonderabdruck aus der Wiener Numismatischen Zeitschrift, XXXIV. Band, 1902. *Kereskedőtársaságok* Pozsonyban a XV. század elején. *Magyar gazda-*

bor daňového súpisu z r. 1434 a štúdia Júliusa Mandella,¹⁰ v ktorej štatisticky spracoval mzdy námezdné pracujúcich a ceny v Bratislave v rokoch 1439—40 a 1447—48. Práce týchto historikov si všímajú teda dôležité otázky hospodárskej a spoločenskej štruktúry Bratislavy v prvej polovici XV. stor. Obidvaja historici používali pre svoje práce veľmi cenný, dovtedy nepublikovaný materiál z bratislavského mestského archívu, avšak aj oni sa uspokojujú vo svojich prácach iba zisťovaním faktov. Z týchto síce nesporne vyplýva triedne složenie obyvateľov Bratislavy, existencia mestskej chudoby, jej vykoisťovanie bohatými patricijmi, jej bieda. Spomenutí buržoázni historici však toto všetko nevidia. Július Mandello poznamenáva napr., že ním uvedené mzdy robotníkov, no i mzdy majstrov neposkytujú nám pravdivý obraz hospodárskeho postavenia tejto vrstvy. Mzdy uvedených živiteľov rodín treba dopĺňovať eventuálnymi príjmami rodinných príslušníkov a dobročinnými darmi poskytnutými cirkvou.¹¹ Z tohto konštatovania jasne vyplýva, že i podľa neho sú mzdy robotníkov v prvej polovici XV. stor. veľmi nízke, hoci túto skutočnosť priamo nepriznáva a ospravedlňuje vykoisťovanie tým, že uvádza dobročinnosť cirkvi, ktorá sa snaží upevňovať svoje privilegované postavenie i tým, že vo forme almužien vracia vykoisťovaným omrvinky hodnoty ich práce.

K hospodárskej štruktúre Bratislavy nachádzame cenné príspevky v práci Emy Ledererovej a Ambróza Pleidella. Títo si však všímajú iba postavenie zámožnejších vrstiev,¹² resp. hospodársku štruktúru mesta vo všeobecnosti.¹³ Zmienky o mestskej chudobe nenachádzame ani v ich prácach. Ani práce slovenských a nemeckých buržoáznych historikov, zaoberajúce sa dejinami Bratislavy v prvej polovici

ságtörténeti Szemle r. 1903, str. 95—96. Pozsony városának háztartása a XV. században. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle r. 1903, str. 433—466. *Handelsverbindungen zwischen Köln u. Pressburg im Spätmittelalter* (Mitteilungen aus dem Stadtarchiv von Köln 1914.) *Die Riednamen des Pressburger Weingebirges*, Pressburg 1921. *Egyház és városgazdaság a középkorban*, Szeged 1934. Magyar-zsidó oklevéltár, IV. sv. Budapest 1938.

¹⁰ *Adalékok a középkori munkabérek történetéhez*, Budapest 1903.

¹¹ Mandello, c. d. 15.

¹² Ema Ledererová, *A középkori pénzüzletek története Magyarországon*, Budapest 1932.

¹³ Ambróz Pleidell, *A nyugatra irányuló magyar külkereskedelem a középkorban*, Budapest 1925. Ani práca Edity Hoffmannovej, *Pressburg im Mittelalter, vergessene Künstler, verlorene Denkmäler*, Südost-Forschungen III, 1938 neprináša pre nás nič nového.

XV. stor., nevenovali mestskej chudobe pozornosť.¹⁴ Darinu Lehotskú¹⁵ zaujíma predovšetkým národnostné složenie obyvateľov mesta, prízvukuje síce i skutočnosť, že práve najchudobnejšia vrstva mestského obyvateľstva bola slovenská a slovanská a usiluje sa na základe jazykového rozboru priezvisk, prípadne osobných mien odhadnúť počet Slovákov, resp. iných obyvateľov slovanského pôvodu v Bratislave od XV. do XVIII. stor. Jej metóda však, pomocou ktorej chce tento závažný problém riešiť, je mechanická a preto treba brať jej výsledky s určitou rezervou.

Z tohto stručného rozboru prác buržoázných historikov, ktorí sa zaoberali dejinami Bratislavy v prvej polovici XV. stor., jasne vyplýva, že postavením mestskej chudoby sa dôkladnejšie nezaoberal ani jeden buržoázný historik a že si mnohí vôbec neuvedomili triedne složenie obyvateľstva miest.

Marxistický historik, ktorý pozná zákonitosti vývoja ľudskej spoločnosti, učí sa z bohatých skúseností najpokrokovejšej historickej vedy, zo skúseností sovietskej vedy, nemôže si nevšimnúť bohatý faktový materiál v štúdiách a pramenných publikáciách spomenutých buržoázných historikov, ktorý jasne svedčí nielen o existencii mestskej chudoby, ale aj o jej početnosti, o jej biede. I maďarský marxistický historik Erik Molnár, ktorý nám podáva náčrt vývoja uhorskej spoločnosti až do r. 1526,¹⁶ načrtol v svojej práci i vznik mestskej chudoby, jej hospodárske a spoločenské postavenie (nazýva ju mestskými želiarmi, plebejskými živlami) v uhorských mestách do r. 1526, miestami sa opiera práve o faktový materiál bratislavský.

Bratislavský mestský archív obsahuje veľké množstvo pramenného materiálu o hospodárskom postavení mestskej chudoby v spomenutom období, preto, ako sme to už podotkli, budeme sa, v našej štúdií

¹⁴ Niektoré z týchto prác, ako napr. Ovidius Faust, *Zo starých zápisníc mesta Bratislavy*, Bratislava 1933, Pressburg in der neuen Slowakei, Emil Portisch, *Geschichte der Stadt Bratislava*, Pressburg, majú populárno-propagačný charakter, nemajú skoro žiadnu vedeckú cenu, preto práce takéhoto druhu ani neuvádzame. Určitý význam má stručná štúdia Rudolfa Rauschera, *Kráľovská privilegia mesta Bratislavy ve stol. XIII.—XV.* Sborník Bratislava XI, sv. 370—376, pre našu tematiku je však celkom bezvýznamná.

¹⁵ *Vývoj slovanskej society v Bratislave do konca XVII. stor.* Slovanská Bratislava r. 1950, I, (II.—III.) str. 7—84.

¹⁶ *A magyar társadalom története az őskortól az Árpádkorig*, Bp. 1949. *A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig*, Szikra kiadás Budapest 1949.

zaoberať prehľadne touto stránkou života bratislavskej mestskej chudoby. Veľké množstvo miezd námezdne pracujúcich i cenné údaje o cenách niektorých každodenných životných potrieb obsahujú najmä komorné knihy z tohto obdobia.¹⁷ V tejto štúdií použijeme najmä mzdové i cenové údaje z rokov 1439—40, 1447—48, publikované a štatisticky spracované Júliusom Mandellom,¹⁸ doplnené údajmi z komorných kníh z rokov 1450—51,¹⁹ 1457—58.²⁰ Hospodárske postavenie mestskej chudoby dokresľuje súpis daňovníkov z r. 1434, publikovaný Františkom Kovátsom. Keďže originál tohto daňového súpisu podľa archivárky Mestského archívu v Bratislave, Dariny Lehotskej, nenachádza sa v tunajšom archíve, použili sme v našej práci iba súpis daňovníkov uverejnený Kovátsom. Údaje tohto daňového súpisu sme doplnili údajmi daňového súpisu obyvateľov predmestia Bratislavy z r. 1379,²¹ ktorý doteraz nebol ani publikovaný ani podrobne spracovaný,²² hoci obsahuje veľmi cenné údaje jednak o hospodárskom složení obyvateľstva predmestia v tomto období, najmä teda mestskej chudoby, ktorej prevažná väčšina bývala v predmestí, jednak o tom, odkiaľ sa sem prisťahovalo obyvateľstvo predmestia. I Pozemková kniha mesta Bratislavy, vedená od r. 1439,²³ odráža spoločenskú diferenciáciu obyvateľstva Bratislavy, tak isto i Galpuch,²⁴ ktorý zachytáva zprávy vyberačov daní o príčine ne-

¹⁷ Presný soznam bratislavských komorných kníh je u Františka Kovátsa, *Városi adózás a középkorban*, 6. Od r. 1434—1458 je spolu 26 komorných kníh.

¹⁸ Mandello: c. d.

¹⁹ Komorné knihy (K.) č. 15, 16, 17.

²⁰ K. kn. č. 25. 26.

²¹ Archív mesta Bratislavy, (A. m. B.) Stará signatúra: Lad. XXXII, no. 17, nová signatúra č. 3286.

²² Niektoré údaje z neho použil už Ortway, c. d. II. 4, 88—269 cca I. Flóris Rómer, c. d. pozná tento vzácny dokument. (str. 275). Király, *Pozsony város joga a középkorban* 131 cituje Rómerove údaje a podotýka, že sa tento súpis už nenachádza v mestskom archíve. Grüneberg Frigyes, *Pozsony város ipara és kereskedelme*. Magyar gazdák szemléje, r. 1926, r. 31, č. 8—9, 269—278, vši-ma si iba zamestnanie obyvateľstva zachytené týmto súpisom, jeho sociálne rozvrstvenie, spoločenskú diferenciáciu zamlčuje. Miestami Grüneberg porovnáva údaje tohto súpisu s údajmi z r. 1434. Skutočnosť, že tento najstarší súpis obyvateľov predmestia jedného zo slovenských miest ostal skoro celkom nepovšimnutý, svedčí znovu jasne o úplnom nezáujme buržoáznej historiografie o otázky hospodárskeho a spoločenského slozenia našich miest.

²³ A. m. B., č. 13, 14.

²⁴ A. m. B., Lad. 60, no 179 (č. 1, 2).

zaplatenia daňových dávok niektorými obyvateľmi mesta, o výške týchto nezaplatených dávok. *Protocollum actionale*,²⁵ *Aechtbuch*, právna kniha mesta Bratislavy z XV. stor.,²⁶ cechové artikuly²⁷ tak isto dopĺňujú náš obraz o hospodárskom postavení mestskej chudoby, svedčia o jej biede, hospodárskej i právnej diskriminácii. Kniha testamentov²⁸ nám napokon umožňuje doplniť rozvrstvenie mestskej chudoby.

Listinný a aktový materiál bratislavského Mestského archívu obsahuje veľmi málo údajov o živote mestskej chudoby. I údaje, s ktorými sme sa stretávali, zväčša iba potvrdzujú existenciu tejto vrstvy bez toho, žeby nám o jej živote, najmä o jeho hospodárskom postavení prezrádzaly niektoré závažnejšie okolnosti. O ojedinelé zmienky hospodárskeho charakteru z listín a aktov sa v tejto práci neopierame.²⁹ Napokon úplne chýba pre toto obdobie v bratislavskom Mestskom archíve materiál súkromnej povahy, takže sme sa opierali iba o uvedený materiál úradnej povahy.

Avšak ani táto štúdia nechce podať už vyčerpávajúci výklad o hospodárskom postavení mestskej chudoby v prvej polovici XV. stor. Kým totiž nie sú štatisticky spracované mzdové údaje, údaje o cenách každodenných životných potrieb zo všetkých komorných kníh, ktoré máme k dispozícii z prvej polovice XV. stor., kým nevyčerpáme teda všetky pramene³⁰ o hospodárskom postavení mestskej chudoby, o pohybe miezd a cien v tomto období, nemožno tvrdiť, že poznáme hos-

²⁵ A. m. B., č. 1.

²⁶ Publikovaná J. Királyom, *Pozsony város joga a középkorban*, 373—402.

²⁷ Cechové artikuly pekárskych tovarišov z r. 1433 publikoval J. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 428—29, artikuly krajčírskych tovarišov publikoval tamže, 429—431. O ostatných bratislavských cechoch i cechových artikulách v tomto období pozri Ján Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 186—195.

²⁸ *Protocollum Testamentorum*, č. 1.

²⁹ Na pochybnú hodnotu ojedinelých údajov v hospodárskych dejinách poukazuje i G r a u s v citovanom diele, 14. Takéto údaje bude treba dopĺňovať ďalším archívnym štúdiom.

³⁰ „Übergabsbuch“ napr., v ktorom sú bežne zachytené predaje a kúpy viníc a iných nehnuteľností, neobsahuje nijaké pozoruhodné údaje o mestskej chudobe. Nie sme si istí, že takéto údaje neobsahuje Registrum vinorum et collectae civitatis Posoniensis 1422. Tento registrum cituje riaditeľka Archívu mesta Bratislavy, Darina Lehotská v citovanom diele 12. Keďže sa však už nepamätá, kde sa tento prameň nachádza, ako hovorí, nemohli sme doň nahliadnuť.

podársku stránku života mestskej chudoby podrobne a hlbšie. Nedo-
statok materiálu, ktorý by nám osvetlil ostatné stránky života brati-
slavskej mestskej chudoby v tomto období — i v tomto smere čakáme
veľa od údajov komorných kníh — zatiaľ nám tiež nedovoľuje, aby
sme zachytili život tejto vrstvy Bratislavy v prvej polovici XV. stor.
v celej jeho šírke a hĺbke. Na to bude potrebné dlhoročné archívne
štúdium. — Táto štúdia prináša niektoré výsledky doterajšieho bá-
dania, no ani zďaleka si nenárokuje pečať úplnosti.

I. NÁČRT HOSPODÁRSKEJ A SPOLOČENSKEJ ŠTRUKTÚRY BRATISLAVY V PRVEJ POLOVICI XV. STOR.

Už z veľkého privilégia Ondreja III., ktoré udelil Bratislave r.
1291,³¹ jasne vyplýva, že okrem poľnohospodárskej a remeselnej vý-
roby zaoberala sa určitá časť obyvateľstva Bratislavy obchodom.
Čiastočné právo skladu, ktoré sa vzťahovalo na domácich i zahra-
ničných kupcov so súknom, dobytkom a rybami, svedčí dokonca
o tom, že už koncom XIII. stor. bola Bratislava jedným z centier
tranzitného obchodu v západnej časti Uhorska. Neobyčajne čulé ob-
chodné styky musela mať Bratislava už v tomto období s Rakúskom.
Po sľubnom rozvoji bratislavského tranzitného obchodu nastala však
začiatkom XIV. stor. určitá stagnácia.³² Od začiatku storočia, pri-
bližne do sedemdesiatych rokov bol totiž hatený rozvoj uhorského
obchodu so západom viedenským právom skladu. Márne bojovali
uhorskí, poľskí, českí, ako aj švábski, rýnsko-flanderskí kupci, kto-
rým veľmi záležalo na uhorskom zlate, a ktorým viedenské právo
skladu sťažilo prístup na uhorské trhy, proti tomuto nariadeniu. Ra-
kúske kniežatá húževnato trvajú na ňom a západní kupci začínajú
preto prichádzať do Uhorska „po starej českej ceste“, cez Brno—
Trnavu—Ostrihom do Budína, do vtedajšieho centra uhorského tran-
zitivného obchodu, teda obchádzajú Viedeň. Uhorský obchod sa síce
v XIV. stor. všestranne rozvíja, v dôsledku obchádzania Viedne došlo
však i k obchádzaniu Bratislavy, teda k určitej stagnácii bratislav-
ského tranzitivného obchodu. V tomto období bratislavskí kupci vyvá-
žajú iba poľnohospodárske výrobky, najmä bratislavské víno, čo je
zvlášť hľadaným artiklom i na uhorskom kráľovskom dvore³³ a preto

³¹ Fejér, CDH VI/I. 107—111.

³² Ambróz Pleidell, c. d. 65.

³³ Ambróz Pleidell, c. d. 66.

sa predovšetkým usilujú zabezpečiť určité výhody pre obchod s vínom a čiastočne i s ostatnými poľnohospodárskymi článkami.³⁴

Ku koncu XIV. stor. vidíme však opäť určitý rast bratislavského tranzitného obchodu. Svedčia o tom i niektoré nariadenia uhorských panovníkov. R. 1373 napr. prichádzajú do Uhorska českí obchodníci po novej ceste cez Malacky—Stupavu, čím rastie i obchodný význam Bratislavy. Toto sa prejavilo najmä v tom, že r. 1383 získal patriciát právo zadržiavať ďalšie trhy, r. 1388 povoľuje panovník vývoz koní a r. 1396 nariaďuje Žigmund I. mestskej rade, aby mala na Dunaji 6 pltí, čím by sa urýchlila preprava tovaru na druhý breh. Koncom XIV. stor. sa zintenzívňujú obchodné styky bratislavských kupcov nielen s českými krajinami, ale aj s Viedňou a s morským pobrežím, s Dalmáciou.³⁵ V posledných desaťročiach XIV. stor. teda vzrástol význam Bratislavy v tranzitnom obchode a Bratislava predstihuje všetky ostatné obchodné strediská na západnom Slovensku i v západnej časti Uhorska.

Do začiatku XV. stor. nashromaždilo sa v rukách bratislavských kupcov už značné bohatstvo, čerpané jednak z poľnohospodárskej výroby, jednak z obchodu. Bratislavskí kupci v tomto období snažia sa predovšetkým získať najväčšie výhody v tranzitnom obchode, usilujú sa získať právo skladu. Disponujú už značným obchodným kapitálom a i panovníkovi sa môžu „odvďačiť“ za udelenie tohto práva. Bez tohto dôležitého faktoru by im totiž Žigmund I. nebol udelil toto právo. Udelenie práva skladu bratislavským patricijom r. 1402 súviselo i s celkovou reorganizáciou uhorského obchodu za Žigmunda I. Budín v tomto období stráca vedúce postavenie v uhorskom tranzitnom obchode, stráca právo skladu, ktoré naproti tomu v tomto čase získalo niekoľko pohraničných miest, na západnom Slovensku okrem Bratislavy Trnava, na východe Bardejov a Košice.³⁶ Cudzí kupci v prípade Bratislavy, najmä českí, rakúski a nemeckí boli teda nútení vybaľiť, prekladať a predávať svoj tovar bratislavským kupcom. Títo potom získaný tovar rozvážali po celom Uhorsku. Taktó v prvej polovici XV. stor. vzrástol hospodársky význam Bratislavy. Po smrti Ludovíta I. z Anjou, keď uhorskí obchodníci strácajú svoje privilégiá v Poľsku, redukuje sa i obchod s Dalmáciou a v dôsledku hu-

³⁴ Fejér, CDH IX/2. 313—314, IX/3. 532—533, IX/4. 341, IX/4. 339—40. R. 1369 preloží sa tridsiatkový úrad z Rábu do Bratislavy. (Pleidell, c. d. 66).

³⁵ Ambróz Pleidell, c. d. 67.

³⁶ Ambróz Pleidell, c. d. 71.—72.

sitských nepokojov i s českými krajinami. Uhorský obchod dostáva sa takto vlastne do područia Viedne.³⁷ Pre bratislavských kupcov toto však znamenalo značné výhody. V dôsledku bratislavského práva skladu sú nútení i viedenský kupci v Bratislave vybaľiť, prekladať a ponúkať svoj tovar. Aby si ušetrili námahu s tým spojenú, viedenský kupci skoro v každom prípade predávajú svoj tovar bratislavským kupcom a necestujú ďalej. Takto uhorský tranzitný obchod s českými, rakúskymi i nemeckými krajinami — obchodné styky s ktorými sprostredkovala tiež Viedeň — sa dostal takmer výlučne do rúk bratislavských kupcov. V prvej polovici XV. stor. stáva sa teda Bratislava jedným z najvýznamnejších centier tranzitného obchodu v západnej časti Uhorska.

Hospodársku a spoločenskú štruktúru Bratislavy v tomto období odzrkadľuje daňový súpis obyvateľov z r. 1434.³⁸ Údaje daňového súpisu sme doplnili hlavne údajmi Pozemkovej knihy z r. 1439,³⁹ Knihy testamentov⁴⁰ a Tridsiatkového registra z r. 1457—58.⁴¹ Tieto dôležité pramene hospodárskych a spoločenských dejín Bratislavy nám umožnia podať plastický obraz hospodárskej a spoločenskej štruktúry mesta v spomenutom období.

Daňový súpis z r. 1434 zachycuje 819 kresťanských daňovníkov.⁴² Okrem nepatrnej dane z hlavy, dane zárobkovej a dane z nehnuteľného majetku vyrúbila mestská rada vysokú daň predovšetkým z pôdohospodárskych nehnuteľností, najmä z viníc, majerov, záhrad, polí, lúk a domov.⁴³

³⁷ Ambróz Pleidell, c. d. 76.

³⁸ František Kováts, *Városi adózás a középkorban*.

³⁹ Grundbuch, A. m. B. č. 1. 2. Fr. Kováts, *Pressburger Grundbuchführung und Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter*.

⁴⁰ *Protocollum Testamentorum*, č. 1.

⁴¹ František Kováts, *Nyugatmagyarország áruforgalma a XV. században*.

⁴² Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 81 uvádza, že spolu platilo daň r. 1434 v Bratislave 888 daňovníkov. Z týchto 819 daňovníkom bola daň vyrubená rovnakým spôsobom. K ostatným 69 daňovníkom patrilo 41 Židov a cudzincov, 3 takí, ktorí platili tzv. „Gastgab“ (boli to taktiež cudzinci, ktorí platili dvojité daň z vína), 6 kňazov a 19 osôb zdanených mimoriadnym spôsobom. V ďalšej časti našej práce si všimame údaje o tých daňovníkoch, ktorí boli zdanení rovnakým spôsobom, teda hospodárske a spoločenské postavenie 819 kresťanských daňovníkov. Údaje o zamestnaní obyvateľstva čerpám hlavne z Kovátsovej tabuľky č. 1. (*Városi adózás a középkorban*).

⁴³ František Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 101—102.

Podľa výšky vyrubenej daňovej kvóty môžeme rozdeliť obyvateľstvo Bratislavy na tri vrstvy.

Prvú vrstvu tvoria najbohatší mešťania, ktorí platili 90—10 fl. daní.⁴⁴ Týchto je spolu 61, teda 7,45% všetkých daňovníkov. Zamestnanie príslušníkov tejto vrstvy podľa daňového súpisu je veľmi pestré.

Patrí sem

16 veľkoobchodníkov,

1 maloobchodník,

13 remeselníkov,

31 poľnohospodárov-vinohradníkov.

Je nesporné, že predovšetkým táto vrstva bohatla z rozvoja tranzitného obchodu v prvej polovici XV. stor. Uvedené údaje daňového súpisu z r. 1434 neodzrkadľujú však v plnej miere ani túto skutočnosť ani zamestnanie uvedených daňovníkov. Treba preto poukázať najmä na to, že nielen poľnohospodári — vinohradníci vlastnia pôdu, vinice, majere (bolo ich osem), záhrady, ale aj kupci a remeselníci. Všetci príslušníci tejto vrstvy platia totiž vysokú daň z vína. Avšak nielen o týchto daňovníkoch, ktorí sú v daňovom súpise uvedení ako veľkoobchodníci, ale aj o poľnohospodároch — vinohradníkoch, o remeselníkoch musíme predpokladať, že sa popri svojom pôvodnom zamestnaní zaoberali i obchodom, najmä obchodom s vínom a inými poľnohospodárskymi produktmi. Víno vlastnej produkcie mohol v Bratislave predávať každý vo vlastnom dome. Pomerne vysoké dane z vína však svedčia o tom, že väčšina týchto daňovníkov predávala víno vo veľkom, teda i mimo mesta.

Nielen obchod s vínom, poľnohospodárskymi článkami, ale aj obchod so súknom bol v tomto období v Bratislave značne rozšírený. Svedčí o tom pomerne veľký počet jednotlivcov⁴⁵ i obchodných spoločností,⁴⁶ zaoberajúcich sa obchodom so súknom. Nie všetkých týchto jednotlivcov uvádza daňový súpis ako obchodníkov.⁴⁷ Niektorí

⁴⁴ Podľa výpočtov Františka Kovátsa *Városi adózás a középkorban*, 17, v čase vyhotovenia daňového súpisu 1 zlatý fl. mal hodnotu 2400 den. qur., 1 font denár 240 denárov, 1 solidus 30 den.

⁴⁵ Na túto skutočnosť poukazuje i Kováts, *Városi adózás*, str. 106.

⁴⁶ František Kováts, *Kereskedőtársaságok Pozsonyban a XV. század elején*. MG. SZ. r. 1903, 95—96. Fr. Kováts, *Nyugatmagyarország áruforgalma a XV. században*, 161—162.

⁴⁷ Ani Jána Eylaussimroka neuvádza daňový súpis ako obchodníka so súknom, hoci je nesporné, že sa obchodom so súknom zaoberal. v. Ortway, c. d. II. 4.

z týchto jednotlivcov, z týchto obchodných spoločností obchodovali so súknom iba príležitostne, mali k dispozícii iba nepatrný obchodný kapitál a malé obchodné skúsenosti. Niektorí kupci však, ako napr. Ján Eylaussimrock, Pavol Malczhofer, Wolfgang Raneis boli skúsení obchodníci. Ján Eylaussimrock r. 1434 disponoval rozsiahlymi vinicami, mal majer, 2 domy, takže sám platil štyrikrát toľko daní, ako platilo 220 najchudobnejších daňovníkov spolu.⁴⁸ Aj niektoré obchodné spoločnosti nadobúdajú v prvej polovici XV. stor. v obchode so súknom veľký význam.⁴⁹ Teda i bohatí vinohradníci a remeselníci investujú bohatstvo získané z poľnohospodárskej výroby, z obchodu s vínom a s inými poľnohospodárskymi článkami do obchodu so súknom, čo súvisí s rozvojom tranzitného obchodu v tomto období. Rozvoj bratislavského tranzitného obchodu umožňoval týmto obchodníkom nashromažďovať značný obchodný kapitál, ktorý potom používali jednak na ďalšie financovanie svojho obchodu, jednak ho investovali do poľnohospodárskej výroby.

Táto prvá vrstva zahŕňa teda v sebe najbohatších bratislavských kupcov. Medzi nimi nachádzame v tomto období už i takých bývalých obchodníkov, vlastníkov vinohradov, ktorí žili z rent svojho súkromného vlastníctva, čo im umožnilo zastávať nepretržite⁵⁰ vysoké, formálne bezplatné mestské úrady.

Všetci títo kupci, vlastníci najdôležitejšieho výrobného prostriedku za feudalizmu, vlastníci pôdy neobrábajú sami pôdu, ktorú vlastní, zamestnávajú vo svojich viniciach, majeroch atď. námezdné sily, zamestnávajú i sluhov v obchode, vo svojich domácnostiach, bohatí remeselníci majú väčší počet tovarišov a učňov.⁵¹ Všetci príslušníci tejto vrstvy teda vykorisťujú cudziu prácu.

Krátko načrtnutá hospodárska priorita týchto najbohatších bratislavských daňovníkov bola spojená s prioritou politickou a spoločenskou. V sozname bratislavských sudcov, mešťanostov i členov mest-

278, Pavol Malczhofer a Wolfgang Raneis obchodoval taktiež so súknom. Pozri E. Ledererová, c. d. 205.

⁴⁸ František Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 82.

⁴⁹ František Kováts, *Nyugatmagyarország áruforgalma a XV. században*, 159—160.

⁵⁰ Takýmto bol napr. Kaspar Ventúr (Ledererová, c. d., 151).

⁵¹ Táto skutočnosť najjasnejšie vyplýva z testamentov, v ktorých zámožní bratislavskí mešťania zanechávajú svojim sluhom, slúžkam, tovarišom, učňom rôzne úžitkové predmety (šatstvo, nábytok). Pozri si Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 17., Ortway, c. d., I.—II., 71.

skej rady nachádzame skoro výlučne príslušníkov tejto vrstvy.⁵² Slobodná voľba reprezentantov mesta bola teda v Bratislave v tomto období iluzórna. Úrady v meste okupovali najbohatší mešťania, oni rozhodovali o mestskom hospodárstve, o osude ostatných obyvateľov mesta. Táto vrstva mala už v prvej polovici XV. stor. všetky podstatné znaky mestského patriciátu.

Bratislavskému patriciátu, ktorý sústredil vo svojich rukách všetky významnejšie mestské úrady, neplynuly v tomto období teda zisky iba zo súkromného vlastníctva pôdy, obchodu, remesiel, z rôznych, na tú dobu složitých peňažných obchodov, ktoré tiež svedčia o jeho bohatstve,⁵³ ale patriciát mal možnosti zasiahnuť do mestského hos-

---

⁵² T. Ortvay zostavil soznam bratislavských sudcov (c. d. IV. sv.) do prvej polovice XV. stor. na str. 414—422. Bernhardus Scharrach, ktorý bol sudcom r. 1400, Ulrichus Rauchenwarter, sudca r. 1401—1411, Parvus Egidius, sudca 1412—13, Ulrichus Ramborter, ktorý bol sudcom r. 1442, Andreas Holzer, sudca r. 1448, Petrus Jungetl, sudca r. 1451 nie sú v sozname daňovníkov. Nie je v tomto sozname ani Bartolomeus Scharrach, obchodník so súknom, ktorý bol sudcom v rokoch 1434—35, teda vtedy, keď bol daňový súpis vystavený, ako sudca daň totiž neplatil. Okrem týchto 7 a okrem Conradusa Kitzmageny, ktorý platil 8 fl. 6 lb. 4 sol. daní, patril teda k druhej vrstve; všetci ostatní sudcovia patria k prvej najbohatšej vrstve. Najbohatší patricij Ján Eylausimrok bol sudcom v rokoch 1414—17, 1423, 1431—32, 1441, Andreas Pernhertl, ktorý platil 71 fl. 6 lb. 4 sol. v rokoch 1419, 1421, 1422, 1429. 6-tich z mešťanostov nenachádzame v sozname daňovníkov z r. 1434, iba dvaja, prvý z nich je zase Conradus Kitzmagen, druhý Heinrichus Ach, ktorý platil 4 fl. 6 lb. 4 sol. nepatria k prvej, ale k druhej vrstve, všetci ostatní patria zase k patricijom. I medzi mešťanostami teda nachádzame mená najbohatších bratislavských patricijov, ako napr. Andreas Trelesch, Martinus Frank, Andreas Pernhertl, Stephanus List, Stephanus Raneis, Ludwig Kunigsfelder atď. Soznam mešťanostov do prvej polovice XV. stor.: Ortvay, c. d. IV. sv. 429—436.

To isté platí aj o členoch mestskej rady. I tu sa stretávame najčastejšie s menami najbohatších patricijov. R. 1432 napr. s Ludwigom Kunigsfelderom, Jodocusom Laspotom, Andreasom Schonpatom, Hansom Listom, Nicolausom Gutgesellom. Títo všetci patria k prvej vrstve. Tu však nachádzame ojedinele aj príslušníkov druhej vrstvy, napr. Andreasa Kitzmageny, ktorý je blízko patricijom pre svoje bohatstvo, veď platí 8 fl. 6 lb. 4 sol., Michala Wolfa, ktorý platí taktiež 8 fl., ďalej Hainricha Acha, ktorý bol i mešťanostom a platí 4 fl. Nápadne sa opakujú tie isté mená tak v sozname sudcov, ako aj v sozname mešťanostov a členov mestskej rady. Prekvapuje nás jedine prítomnosť Wentzlaba Töpplera v mestskej rade, ktorý platí najnižšiu daňovú kvótu 1 lb. Je to iba jeden prípad, takže nijako nie je vylúčený omyl so strany Ortvaya. (Soznam členov mestskej rady v prvej polovici XV. stor. Ortvay, c. d., 447—458.)

⁵³ Ema Ledererová: c. d.

podárenia. Tak okrem nájmu tridsiatkov a mýt⁵⁴ dispoňuje mesto v prvej polovici XV. stor. už s 362 poddanskými usadlosťami.⁵⁵ O spravovaní týchto usadlostí mestskou radou nevieme zatiaľ nič podrobnejšieho. Nesporne však i pri správe poddanských usadlostí mala táto vrstva rozhodujúcu úlohu a tým i materiálny úžitok. Poddanské usadlosti na každý prípad zabezpečovali patriciátu i lacné pracovné sily.⁵⁶ Pozoruhodný je spôsob, ktorý bol rozhodujúci pri nahromadení poddanských usadlostí mestom. Najbohatší bratislavskí mešťania kupujú už v XIV. stor. poľnohospodárske usadlosti v okolitých dedinách. Tieto dediny, v ktorých bratislavskí mešťania vlastnia poddanské usadlosti, stávajú sa neskoršie majetkom mesta.⁵⁷

Je zaujímavé, že vláda týchto najbohatších bratislavských rodín nemala však dlhé trvanie. Už v druhej polovici XV. stor. sa stretávame v sozname sudcov, mešťanov a členov bratislavskej mestskej rady s inými menami.⁵⁸ Nijako nemôžeme predpokladať, že všetky tieto rodiny vymrely. Musíme počítať so silnou fluktuáciou obyvateľstva, najmä však patriciátu v tomto období. Niektorí z bratislavských patricijov, ktorí tu nashromažďovali značný obchodný kapitál, vracali sa do svojej starej vlasti. Keďže bratislavský patriciát bol prevažne nemeckého pôvodu, obohacoval svojím obchodným kapitálom získa-

⁵⁴ Mandello, c. d., 2, Király, *A nagy-dunai vám-és révjog története*, 9—12. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 206—212, 220—223.

⁵⁵ Erik Molnár, *A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig*, 145.

⁵⁶ Skutočnosť, že z okolitých dedín pracovali poddaní v Bratislave, vyplýva z listu, ktorý sa nachádza v A. m. B. č. 1262, v ktorom mestská rada referuje o židovskom programe: *das haben getan padknecht und auch das gemein volk, das her in die arbeit ist komen, der wir ettlich in unser fenknuss haben...*

⁵⁷ Ortway, c. d. II, 3, 2—5, 25. Týka sa to Sellendorfu, ktorý sa nachádzal za terajšou Patrónkou, Plumaua, Dvorníka. Dedinu Verekne sa nepodarí patriciátu získať.

⁵⁸ R. 1467 sa stretávame posledný raz s Kunigsfelderom, r. 1466 s menom Štefana Raneisa, a to v sozname sudcov. Andreas Holzer, ktorý sa objavuje r. 1448, drží sa do r. 1492. Ostatné mená ako Joannes Pottenberger, Joannes Karner, Georgius Schönberg, Petrus Kreutz, Martinus Rosentaler atď. nie sú v prvej polovici XV. stor. známe. (Pozri Ortway, c. d. IV. sv. 424—426.) To isté platí i o mešťanoch, i tu nachádzame v druhej polovici XV. stor. Stephanusa Walcha, Joannesa Pottenbergera, Thomasa Pehema, Joannesa Seurastha, Martinusa Rosenthalera, Georgiusa Schönberga atď. (Ortway, c. d. IV., 438—440.)

ným z mozoľov tunajších pracujúcich cudzie, najmä rakúske, prípadne nemecké hospodárstvo⁵⁹ a zapríčinil tým značné zaostávanie hospodárskej štruktúry Bratislavy.

Nemôžeme nechať bez povšimnutia ani úlohu cirkvi v tomto období v Bratislave. O bohatstve cirkvi, o vykorisťovaní obyvateľov mesta cirkvou svedčia i suché údaje nijako nekomentované buržoáznou historiografiou. I cirkev vlastnila v Bratislave vinice, v ktorých zamestnávala námezdné pracujúcich, čo svedčí o jej bohatstve, o vykorisťovaní ľudu. Majitelia 600 mestských domov a viníc platili podľa Kovátsa večný ročný cenzus cirkvi. Cirkev vlastnila i renty na domoch v sume 622,85 fl. ročne. Ročný večný cenzus z domov a viníc získala cirkev darovaním. V prvej polovici XV. stor. mestská rada však už zakazuje mešťanom darovať večný cenzus z domov a viníc. Týmto zákazom chce zvýšiť svoje príjmy z platenia daňových dávok patriciátom a mešťanmi, keďže darovaním ročného, večného cenzu cirkvi sa v značnej miere zmenšila daneschopnosť bohatých bratislavských mešťanov. V druhej polovici XV. stor. stretávame sa potom už iba s darmi poskytnutými cirkvi vo forme peňazí, prípadne iných hodnotných cirkevných úžitkových predmetov.⁶⁰ Boj o výsledky práce vykorisťovaných vnútri vládnucej triedy odzrkadľuje sa i v tomto prípade. Nijako tým však nechceme poprieť, prirodzene, „nábožnosť“ patriciátu. Táto jeho „zbožnosť“ bola však spojená, práve tak ako aj u ostatných vládnučích vrstiev, s dravou túžbou po zlate, po moci.

*

K druhej vrstve patrili tí obyvatelia mesta, ktorí platili 10—1 fl. a 10—1 libier dane. Spolu patrilo k tejto vrstve 538 daňovníkov, 65,69% všetkých daňovníkov.

Do tejto vrstvy zaradíme:

- 35 veľkoobchodníkov,
- 17 maloobchodníkov,
- 158 remeselníkov,
- 46 námezdné pracujúcich remeselníkov,
- 23 námezdné pracujúcich robotníkov,
- 251 poľnohospodárov-vinohradníkov,
- 8 intelektuálov.

⁵⁹ Na túto skutočnosť poukazuje i Erik Molnár, *A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig*, 58.

⁶⁰ František Kováts, *Egyház és városgazdaság a középkorban*, 7—11.

Táto široká vrstva nebola jednotná ani hospodársky ani spoločensky. Daňovníkom, predovšetkým kupcom, ktorí platili 10—1 fl., bola cesta k najvyšším úradom v dôsledku obchodných i rodinných stykov s prvou vrstvou viac menej otvorená. Iba medzi richtármi nachádzame výlučne príslušníkov patriciátu, v mestskej rade medzi mešťanostami tu i tam, ako sme na to už poukázali, i príslušníkov tejto vrstvy. To, čo sme povedali o zamestnaní prvej vrstvy, platí o príslušníkoch tejto skupiny iba čiastočne. Kupci a remeselníci patriaci k tejto vrstve platili tiež všetci daň z vína.⁶¹ Remeselníci sa však zaoberali iba vo výnimočných prípadoch i obchodom so súknom, nemali potrebný kapitál. Bratislavskí mešťania patriaci do tejto skupiny vykorisťovali v omnoho menšej miere cudziu prácu, predsa však mali určité predpoklady na to, aby zbohatli a v dôsledku toho sa stali príslušníkmi patriciátu. Rozdielne mená obyvateľov Bratislavy v prvej a druhej polovici XV. stor. sú dôkazom toho, že v Bratislave v tomto období nedošlo k vzniku uzavretej vrstvy patriciátu.

Pozoruhodná je tá skutočnosť, že zo 171 remeselníkov 158, teda 92,4% všetkých remeselníkov patrí do tejto vrstvy. Okrem remeselníkov majstrov nachádzame v druhej skupine tejto vrstvy medzi tými, ktorí platili 10—1 libier daní, aj námezdne pracujúcich remeselníkov. Pri tejto skupine obyvateľov mesta už nijako nemôžeme hovoriť o vykorisťovaní cudzej práce. K námezdne pracujúcim remeselníkom patrili majstri stavebného priemyslu, murári, tesári, majstri závislých remesiel, akých nachádzame najmä v súkenníctve a iní chudobní remeselníci. Všetci títo remeselníci nemali vlastné dielne, iba výrobné nástroje, suroviny im dodávali majstri, od ktorých boli závislí, prípadne zákazník, pre ktorého práve pracovali. Neboli platení podľa počtu vyrobeného tovaru tak ako nezávislí a bohatší majstri disponujúci vlastnými dielňami, ale dostávali dennú mzdu.

K druhej skupine tejto vrstvy patrilo i 23 námezdne pracujúcich robotníkov, ktorí disponovali menším súkromným vlastníctvom.

*

Najchudobnejší obyvatelia nášho mesta patria do tretej vrstvy. V tejto vrstve máme 220 daňovníkov, teda 26,86% všetkých daňovníkov. Všetci títo daňovníci platili najnižšiu daňovú kvótu, od 1 libry do 1 solida. Patrí sem 153 nádenníkov, 55 námezdne pracujúcich remeselníkov, 8 drobných kramárov, 4 mestskí zamestnanci. Ani jeden

⁶¹ Fr. Kováts, *Városi adózás a középkorban*, tabuľka č. 1.

z príslušníkov tejto vrstvy nevlastnil výrobné prostriedky, všetci sa nachádzali v námezdnom pomere, okrem mzdy nemali nijaký prameň výživy. I 8 kramári museli byť iba chudobnými podomovými obchodníkmi, i oni, teda práve tak ako ostatní, patrili k mestskej chudobe.⁶²

Väčšina príslušníkov tejto vrstvy bývala v predmestiach Bratislavy, a to z 220 daňovníkov 179.⁶³ I v predmestiach Bratislavy, práve tak ako aj v predmestiach iných stredovekých miest, boli chudobné chatrče obývané mestskou chudobou. O tejto skutočnosti, ako aj o triednej diferenciacii bratislavského obyvateľstva jasne svedčia aj ceny domov. V strede mesta sa stretávame s domami, ktorých kúpna cena je 1000 fl., niektoré domy v predmestí však stály napr. iba 3½ fl., dokonca 10 lb.⁶⁴ Mohly tam byť azda ešte lacnejšie chalupy. I vlastník jednej miestnosti pribudovanej k nejakému väčšiemu domu sa označoval ako vlastník domu.⁶⁵ Chudobné chatrče však vlastnilo iba 103 daňovníkov. Ostatní (117) bývali v podnájme a nájme.

O chudobe časti bratislavského obyvateľstva nesporne svedčia i zprávy vyberačov daní. Vyberač (Gaber) odôvodňuje nezaplatenie vyrubenej dane najmä chudobou daňovníkov.⁶⁶ Predpísanú daňovú kvótu nezaplatilo predovšetkým najchudobnejšie obyvateľstvo mesta. Často nemohlo zaplatiť ani daň z hlavy. Toto vidieť i z daňového súpisu z r. 1379.⁶⁷ Pisár práve pri najnižších daňových kvótach pripisoval poznámku nil, nihil habet, nihil invenimus.

Keďže o výške daňovej kvóty rozhodoval výlučne patriciát, ani jej výška nezodpovedala v každom prípade majetkovým pomerom daňovníkov. Kým u majetnejších mešťanov musíme predpokladať vyrubenie nižšej daňovej kvóty, aká by bola zodpovedala majetko-

⁶² Erik Molnár, *A magyar társadalom fejlődése az Árpádkortól Mohácsig*, 158.

⁶³ Fr. Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 86. — Vyplýva to z tabuľky, ktorá zachycuje počet daňovníkov a výšku daní v meste a v predmestiach.

⁶⁴ Fr. Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 50, *Protocollum actionale*, zápis z r. 1404, str. 13.

⁶⁵ Fr. Kováts, *Pressburger Grundbuchführung*, 19—20.

⁶⁶ R. 1441 uvádza Gaber, vyberač daní (Gabpuch str. 27), že nevybral dane od každého pre chudobu ľudí, od chudobných ľudí. (Von den armen leuten, durch armut, s týmito istými záznamami stretávame sa r. 1439), str. 7, 7 (r. 1448), (str. 29) atď.

⁶⁷ A. m. B. Lad. XXXII. no. 17, nová sign. č. 3286.

vému pomeru patričného príslušníka prvých dvoch vrstiev, u chudobných musíme bezpodmienečne predpokladať vyrubenie vyššej kvóty, ktorá tiež nezodpovedala zdaniteľným objektom. Patriciát i z najchudobnejších obyvateľov mesta chcel vyžmýkať čo najväčšie daňové poplatky, i týmto teda vykorisťoval mestskú chudobu.

Daňový súpis z r. 1434 nezachycuje však obyvateľstvo mesta, najmä nie mestskú chudobu, v celej šírke, v celej početnosti. Nezachycuje sluhov a slúžky v domácnostiach bohatých patricijov a mešťanov, obchodných sluhov,⁶⁸ ani tovarišov a učňov, prípadne iný pomocný personál v doprave, remese a poľnohospodárstve, teda tých, ktorí nemali samostatnú domácnosť, za ktorých platil daň ich zamestnávateľ. Daňový súpis ďalej nezachycuje tých, ktorí nemali stále bydlisko a trvalé zamestnanie. Neobsahuje ani tulákov, žobrákov, remeselných hráčov, zlodejov, neviestky, chudobu žijúcu v bratislavských špitáloch.⁶⁹ V stredovekých mestách bola táto vrstva veľmi početná a tak to bolo iste i v Bratislave. Časté vojny, rôzne vnútorné rozbroje, feudálna anarchia ožobráčila značnú časť obyvateľstva. Absolútny nezáujem vládnúcich tried o hygienu, zaostalosť lekárskej vedy spôsobili, že mnohí ľudia boli postihnutí nevyliciteľnými chorobami, stali sa práceneschopnými a ocitli sa v beznádejnej situácii. Títo ľudia sa živili potom žobraním, prípadne krádežou, nezákonným spôsobom, prípadne sa uchýlili i do špitálov.

Pokúsme sa ešte načrtnúť národnostné slozenie obyvateľstva Bratislavy v prvej polovici XV. stor. Na cudzí, najmä nemecký pôvod bratislavského patriciátu sme už poukázali. Na základe nemecky vedených kníh nemožno tvrdiť, že by sa medzi patriciátom boli nachádzali mešťania domáceho, slovenského pôvodu. Medzi chudobnejšími mešťanmi a mestskou chudobou bol však nesporne väčší počet nemeckých obyvateľov. Lehotská dokazuje túto skutočnosť jazykovým rozborom priezvisk a osobných mien zachovaných z XV.—XVII. stor. Pri jazykovom rozbere priezvisk v XV. stor. sústreďuje svoju pozornosť na českých žoldnierov, nachádzajúcich sa v mestskej službe. Podotýka, že títo už svojou prítomnosťou kvantitatívne posilnili slovenské obyvateľstvo. O pôvode slovenských obyvateľov v Bratislave

⁶⁸ Obchodných sluhov spomína v svojej práci Graus, c. d., 60. V Bratislave nemáme o nich nijaké údaje.

⁶⁹ V tom období, ako uvádza Ortvaý, c. d. II. 4. sv., 300—314, i daňový súpis z r. 1379 (A. m. B. Lad. XXII. no 17, nová sign. č. 3286) boly v predmestí dva špitále.

hovorí, že nemohla nenastať fluktuácia z okolitých slovenských dedín do mesta,⁷⁰ neuvádza však nijaké príklady, ktoré jasne svedčia o tejto fluktuácii.

Jazykový rozbor priezvisk a osobných mien nám nepomôže uspokojivo vyriešiť problém pôvodu obyvateľov mesta. Daňový súpis z r. 1434 udáva napr. iba v dvoch prípadoch miesto, odkiaľ sa príslušný nasťahoval do Bratislavy. Nemecký pisár tak do daňového súpisu z r. 1434, ako aj do iných mestských kníh zapisoval mená obyvateľov nemecky. To však neznamená, že napr. Fleischer Nikl,⁷¹ Rymer Peter,⁷² Paumhacker Andre,⁷³ Hawer Mathes,⁷⁴ Kursner Ulreich,⁷⁵ Schneider Andre,⁷⁶ Maler Niklas⁷⁷ atď. museli byť nemeckého pôvodu. Mená týchto obyvateľov odzrkadľujú totiž iba ich zamestnanie a nie ich pôvod. I pod nemeckými menami sa mohli skrývať živly slovenského, slovanského i maďarského pôvodu.

Fluktuáciu obyvateľov, predovšetkým roľníckych zbehov z okolitých dedín do Bratislavy nemusíme však iba predpokladať, táto fluktuácia nesporne jestvovala. Z XV. stor. nemáme o nej priamu zprávu, vieme iba toľko, že pri opevneniach r. 1450 pracovali i slovenskí robotníci.⁷⁸ I obyvateľstvo okolia chodievalo už vtedy na práce do Bratislavy.⁷⁹ Daňový súpis z r. 1379 zachycuje daňovníkov predmestia Bratislavy, kde sa usadili najmä tí, ktorí sa sem prisťahovali z okolitých dedín a poskytuje nám i v tomto ohľade veľkú pomoc. Uvádzam iba niekoľko príkladov. V predmestiach Bratislavy nachádzame Jacobusa de Pösinga,⁸⁰ Johannesu, syna de Pösinga,⁸¹ Michela de Tebena,⁸² Seydela de Sancto Georgio,⁸³ Dyetela de Lonsnicz,⁸⁴

⁷⁰ D. Lehotská, c. d., 11.

⁷¹ F. Kováts, c. d., 59.

⁷² Tamže, 73.

⁷³ Tamže, 70.

⁷⁴ Tamže, 63.

⁷⁵ Tamže, 65.

⁷⁶ Tamže, 75.

⁷⁷ Tamže, 67.

⁷⁸ Ortvay, c. d. II, 3, 295.

⁷⁹ Pozri poznámku 56.

⁸⁰ Súpis daňovníkov bratislavských predmestí z r. 1379, A. m. B. Lad. XXXII, no. 17, č. 3286, str. 8. — Pösing = Pezinok.

⁸¹ Tamže, 11.

⁸² Tamže, 21 (Teben = Devín).

⁸³ Tamže, 33 (Sv. Jur).

⁸⁴ Tamže, 32 (Lonsnitz = Čeklís = Bernolákovo).

Ulricusa de Seldendorff,⁸⁵ Petrusa de Tyrna atď.⁸⁶ Tu býva Stephanus, bohemus hawer,⁸⁷ Stephanus Czech,⁸⁸ Hayndel, vinitor Pollo-nis,⁸⁹ Andreas, vngerisch hauwer atď.⁹⁰ Počet obyvateľstva Bratislavy sa teda zvýšil nielen prisťahovaním sa slovenských roľníckych zbehov z okolitých dedín, o čom svedčí aj veľký počet kopáčov viníc (spolu 75 daňovníkov — kopáčov viníc) zachytených v daňovom súpise z r. 1379,⁹¹ ale aj prisťahovaním sa Čechov, Poliakov, Nemcov a iných. Nízke daňové poplatky hawrov, kopáčov viníc i uvedených prisťahovalcov z okolia svedčia jasne o tom, že najmä medzi chudobou nachádzame Nenemcov.

Odhadnúť počet slovenského a ostatného nenemeckého obyvateľstva síce nemôžeme, no i spomenuté údaje však presvedčivo svedčia o tom, že ani v XIV. ani v XV. stor. Bratislava nebola čisto nemeckým mestom, ako to tvrdila šovinistická nemecká historiografia.⁹² Podstatná časť, najmä mestská chudoba bola zväčša slovenská.

Z tohto stručného prehľadu hospodárskej a spoločenskej štruktúry Bratislavy v prvej polovici XV. stor. jasne vyplýva, že význam Bratislavy v uhorskom tranzitnom obchode v prvej polovici XV. stor. vzrastal. Vzrástlo tým i bohatstvo tunajších kupcov i počet a bieda chudoby. Nachádzame tu už pomerne silnú vrstvu veľkoobchodníkov (6.3 % všetkých daňovníkov), i maloobchodníkov (3.1 % všetkých daňovníkov). Zvlášť veľkoobchodníci disponujú značným bohatstvom. Oni sú hlavnými reprezentantmi bratislavského patriciátu. Bratislava však ani v tomto období nestratila svoj poľnohospodársky charakter, je práve tak ako aj ostatné uhorské, slovenské obchodné mestá vlastne poľnohospodárskym mestečkom s pomerne malým počtom obyvateľstva. R. 1434 mohla mať vyše 5.000 obyvateľov a r. 1452 cca 6.000.⁹³ Praha napr. mala v tomto období už 30.000 obyvateľov, Norimberg 20.000.⁹⁴ Poľnohospodárskou výrobou sa zaoberalo v prvej

⁸⁵ Tamže, 12 (Sellendorf, Seldendorf sa nachádzal za terajšou Patrónkou).

⁸⁶ Tamže, (Tyrna = Trnava).

⁸⁷ Tamže, 7.

⁸⁸ Tamže, 19.

⁸⁹ Tamže, 6.

⁹⁰ Tamže, 1.

⁹¹ A. m. B. Lad. XXXII. no. 17., nová sign. č. 3286.

⁹² Napr. Dr. Franz, J. Beranek, *Die deutsche Besiedlung des Pressburger Grossgaus*, München 1941, 15.

⁹³ Fr. Kováts, *Magyar-zsidó oklevéltár* IV. sv. 4.

⁹⁴ Karl Bücher, *Die Bevölkerung von Frankfurt am Main im XIV. und XV. Jahrh.* I. sv., Tübingen 1886, 35.

polovici XV. stor. v Bratislave 282 osôb, 34.5%, daň z vína platí 465 daňovníkov, teda 56.7 % všetkých daňovníkov.

Remeselná výroba v Bratislave značne zaostáva. O tejto skutočnosti svedčí malý počet remeselníkov v Bratislave. Kým v nemeckých mestách, napr. vo Frankfurte nad Mohanom r. 1387 47 % všetkého obyvateľstva, r. 1463 v Norimbergu 43 %⁹⁵ bolo samostatných cechových majstrov, v Bratislave sa zaoberá remeselnou výrobou r. 1434 171 daňovníkov z 819, teda 20.8 % všetkých daňovníkov. Okrem týchto daňovníkov je v tomto období v Bratislave ešte 101 námezdné pracujúcich chudobných remeselníkov, spolu 12.3 % všetkých daňovníkov. Nielen malý počet remeselníkov, ale aj remeselné odvetvia zastúpené v Bratislave v tomto období jasne svedčia o zaostávaní remeselnej výroby. Okrem 21 jednotlivcov zaoberajúcich sa spracovaním kovov, 10 jednotlivcov zaoberajúcich sa výrobou plátna a súkna a 24 jednotlivcov zaoberajúcich sa rôznymi odvetviami stavebných remesiel, všetkým ostatným remeselným odvetviam dodáva suroviny poľnohospodárska a živočíšna výroba, tak výrobcom koží (8 remeselníkov), ako aj jednotlivým odvetviam drevárskych remesiel (24 jednotlivcov) i 86 remeselníkom zaoberajúcim sa rôznymi odvetviami potravinárskych a odevných remesiel.⁹⁶ Malý počet remeselníkov, povaha remeselných odvetví zastúpených v Bratislave v tomto období svedčia jednoznačne o zaostávaní remeselnej výroby, o tom, že remeselná výroba zásobovala svojimi výrobkami v tomto období iba obyvateľov mesta, prípadne jeho najbližšie okolie. Zaostávanie remeselnej výroby bolo zapríčinené i tým, že bratislavskí kupci investovali svoj obchodný kapitál do poľnohospodárskej výroby a nie do remeselnej, čím sa brzdil rozvoj výroby smerom ku kapitalizmu.⁹⁷ Zamestnanie obyvateľov Bratislavy z r. 1434 podľa daňového súpisu bolo teda takéto:

1. 77 osôb	9.4 %	obchodníkov (v skutočnosti viac!)
2. 282 osôb	34.5 %	poľnohospodárov (daň z vína platilo 465 daňovníkov, 56.7 % všetkých daňovníkov)
3. 171 osôb	20.8 %	remeselníkov
4. 101 osôb	12.3 %	námezdné pracujúcich remeselníkov
5. 176 osôb	21.5 %	námezdných robotníkov
6. 12 osôb	1.5 %	iných.

⁹⁵ Erik Molnár, *A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig*, 151.

⁹⁶ Fr. Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 91—93.

⁹⁷ Josef Macek, *Husitské revoluční hnutí*, Praha 1952, 30.

Početné vinice, majere, rozvoj tranzitného obchodu, vzrastanie delby práce zvlášť v stavebníctve, vyžadovaly veľký počet nekvalifikovaných, námezdne pracujúcich, o čom svedčí i daňový súpis z r. 1434. V dôsledku toho i spoločenská diferenciacia obyvateľstva Bratislavy v prvej polovici XV. stor. musela byť už značne pokročilá.

II. HOSPODÁRSKE POSTAVENIE MESTSKEJ CHUDOBY V PRVEJ POLOVICI XV. STOR.

Mestskú chudobu charakterizuje Fr. Graus ako vrstvu jednotlivcov, ktorí nevlastnili nijaké výrobné prostriedky, boli preto neschopní vyrábať samostatne a okrem svojich miezd nemali nijaký prameň výživy. Takáto mestská chudoba je, ako sme videli, v Bratislave silne zastúpená a môžeme ju v prvej polovici XV. stor. zaradiť do niekoľkých skupín. Keďže nám plne vyhovuje obsah pojmu mestskej chudoby, určený Františkom Grausom, preberieme i jeho rozdelenie mestskej chudoby.

Početnú vrstvu mestskej chudoby v prvej polovici XV. stor. v Bratislave zaradíme do dvoch skupín.

A. Do prvej skupiny patria osoby, ktoré sú činné vo výrobe. Sú to:

1. nekvalifikované pracovné sily: nádenníci a pomocní robotníci,
2. nie celkom kvalifikované pracovné sily, tovariši,
3. príslušníci a majstri závislých remesiel, schudobnení remeselníci, ktorí boli závislí od svojich spoluobčanov a chudobní remeselníci.

B. Do druhej skupiny zaradíme osoby, ktoré neboly priamo činné vo výrobe, nachádzaly sa však predsa v námezdnom pomere. Je to:

1. služobníctvo súkromníkov a služobníctvo mestské,
2. osoby, ktoré sa živily „mimozákonným“ spôsobom: žobráci, tulači, remeselní hráči, neviestky atď.⁹⁸

A. Osoby činné vo výrobe

1. Nekvalifikované pracovné sily

Keďže i v prvej polovici XV. stor. Bratislava mala vyslovene poľnohospodársky charakter, prevažná časť bratislavskej mestskej chudoby sa skladala z poľnohospodárskych robotníkov. Zvlášť vo vino-

⁹⁸ Fr. Graus, c. d., 33—35.

hradníctve bol potrebný veľký počet pracovných síl. Nijako nás teda neprekvapuje, že v daňovom súpise z r. 1379 je veľký počet kopačov viníc.⁹⁹ Väčšina týchto bratislavských „hawerov“, bolo ich vtedy v bratislavských predmestiach 75, platila najnižšiu daňovú kvótu, ktorá bola 10 a 20 den.¹⁰⁰ Skoro všetci bývali v podnájme, ani jeden z nich neplatil daň z vína. Nevlastnili teda vinice, ale pracovali vo viniciach bratislavských patricijov, mešťanov a cirkevných hodnostárov i v mestských viniciach za dennú mzdu. Ich denná mzda musela byť veľmi biedna, pretože niektorí z nich nemohli zaplatiť ani najnižšiu daňovú kvótu, daň z hlavy a pisár pri nich uvádza, že nemali nič.¹⁰¹

I daňový súpis z r. 1434 uvádza 6 daňovníkov — kopačov viníc, z týchto však iba traja platia najnižšiu daňovú kvótu.¹⁰² Malý počet kopačov viníc v daňovom súpise z r. 1434 môžeme vysvetliť jednak tým, že pisár z r. 1379 označoval skoro v každom prípade zamestnanie daňovníkov, kým v daňovom súpise z r. 1434 ani zďaleka nie je zamestnanie daňovníkov natoľko starostlivo označované. Táto pisárova nebanalivosť však pravdepodobne vyplýva i z toho, že v prvej polovici XV. stor. sa rozvíja okrem záhradníctva a hospodárenia na majeroch najmä tranzitný obchod, kým vo vinohradníctve badať určitý regres.¹⁰³ Kopači viníc sa zaoberajú vo zvýšenej miere ako doteraz i námezdnou prácou iného druhu, patria teda k námezdné pracujúcim, ktorých zamestnanie daňový súpis z r. 1434 neoznačuje.

Okrem „hawerov“ máme zprávy o námezdné pracujúcich mlatcoch a koscoch,¹⁰⁴ o poľnohospodárskych robotníkoch, ktorí nakladali

---

⁹⁹ A. m. B. Lad. XXXII. no. 17, nová sign. č. 3286.

¹⁰⁰ Iba traja platili väčšiu daňovú kvótu. Dvaja 30 den., 1 40 den.

¹⁰¹ V pätnástich prípadoch nachádzame pri najnižších daňových kvótach, pri 10—30 den. poznámku nil habet, v 11 prípadoch nihil invenimus, v 8 prípadoch nil, nichl.

¹⁰² Fr. Kováts, Városi adózás a középkorban, 63.

¹⁰³ Fr. Kováts, Pressburger Grundbuchführung, 18.

¹⁰⁴ Z K. č. 15 z r. 1450 máme 5 údajov o mzde koscov. Ich denná mzda v júli a auguste je 24 den. Podľa Fr. Kovátsa, Pozsony városának háztartása a XV. században, M. G. S, 1902, 436 v tomto období od r. 1439 — do mája 1449 1 fl. mal hodnotu 210 vied. den., ktoré sa v Bratislave používaly v tomto období. Kurz vied. den. klesá, v júli 1457 1 fl. sa rovná 250 den. v Kosci dostávajú v tomto roku 28 den. (4 údaje z K.) č. 25. Pomerne vysokú mzdu týchto poľnohospodárskych robotníkov môžeme odôvodniť dĺžkou letného pracovného dňa.

seno z mestských lúk na vozy.¹⁰⁵ Roľnícki zbehovia z okolitých dedín, z ktorých sa regrutovala nesporne najmä táto skupina námezdné pracujúcich, našli v tomto období pracovné príležitosti i pri budovaní opevnení. V prvej polovici XV. stor. bol totiž bratislavský patriciát nútený starať sa vo zvýšenej miere o svoju bezpečnosť. Vpády českých husitov a bratříkov, vnútorné zápasy a boje, spory o uhorský trón ohrožovali i majetkovú istotu bratislavských patricijov. Komorné účty z tohto obdobia svedčia o horúčkovitom úsilí bratislavského patriciátu najmä v období husitských vpádov o čo najdokonalejšie upevnenie mesta. Nielen v Bratislave usadení príslušníci mestskej chudoby, ale aj poddaní mesta nachádzajú v tomto období pracovnú príležitosť najmä pri budovaní opevnení.¹⁰⁶

V stavebníctve, teda i pri budovaní opevnení bola deľba práce už v tomto období pokročilá. V dôsledku toho nachádzame pri budovaní bratislavských opevnení rôzne druhy pomocných prác, na ktoré neboli potrebné výrobné znalosti ani väčšie výrobné skúsenosti. Komorné knihy obsahujú veľké množstvo cenných údajov o denných mzdách pomocných robotníkov, zamestnaných pri budovaní opevnení v Bratislave, vyplatené mestskou radou. Tieto mzdy sú teda v každom prípade vierohodné.

Murárskym majstrom išli po ruke predovšetkým pomocní robotníci, ktorí pripravovali maltu, hasili vápno, niekedy lámali, prinášali kamene a podávali ich murárom. Komorné účty nazývajú týchto pomocných robotníkov „mörtermachermi“, „mörterrürermi“ a presne udávajú povahu ich práce, ako aj výšku miezd. Na vykonávanie tejto práce nebola síce potrebná nijaká kvalifikácia ani väčšie výrobné skúsenosti, zdá sa však, že túto prácu konali robotníci, ktorí mali predsa len určitú prax. Ich mzda bola totiž vo väčšine prípadov vyššia ako mzdy ostatných pomocných robotníkov zamestnaných pri budovaní opevnení. Bola však podstatne nižšia ako mzda kvalifikovaných odborníkov — murárskych majstrov. Toto dokazuje pripojená tabuľka, z ktorej tiež vidieť, že okrem kvalifikácie, okrem povahy práce určovala výšku miezd dĺžka pracovného času. Tak napr. v letných mesiacoch boli mzdy vyššie ako v jarných a zimných.

---

¹⁰⁵ K. č. 15, r. 1450 4 údaje o 14 den. dennej mzde, 1 + 16 den., 10 údajov o 10 den. mzde. 1457 7 údajov o 16. den. dennej mzde.

¹⁰⁶ Pozri poznámku 78.

Mzdy murárskych majstrov:

Mzdy pripravovačov malty:

v letných mesiacoch r. 1440	18—20 den. ¹⁰⁷	Od 5. V.—1. IX. 1440	18 den. ¹¹⁴
od 1.—5. I. 1448	16 den. ¹⁰⁸	od 10. VI.—13. VI. 1448	11 den. ¹¹⁵
od 6. IX.—11. X. 1448 . . .	25 den. ¹⁰⁹	od 13. VI.—11. X. 1448	14 den. ¹¹⁶
od 11. V.—10. X. 1450 . . .	25 den. ¹¹⁰	od 11. V.—18. IX. 1450	14 den. ¹¹⁷
od 13. VI.—17. X. 1457 . . .	24 den. ¹¹¹	od 11. V.—5. VII. 1457	16 den. ¹¹⁸
		od 5. VII.—2. IX. 1457	17 den. ¹¹⁹
		od 2. IX.—17. X. 1457	16 den. ¹²⁰
od 17. X.—18. IX. 1457 . . .	20 den. ¹¹²	od 17. X.—18. IX. 1457	14 den. ¹²¹
v máji 1458	24 den. ¹¹³	od 20. V.—20. V. 1458	20 den. ¹²²
		od 20. V.—5. VII. 1458	18 den. ¹²³

Podstatne nižšie mzdy mali robotníci, ktorí podávali rozličný materiál majstrom, hlavne murárom a tesárom. Týchto robotníkov nazývajú komorné účty „handreichermi“, „aribatermi“, „klain aribatermi“, ba i „gesellmi“, „knechtmi“ a „tagwerkermi“. Iba r. 1440 sa shodujú ich mzdy s mzdami tých, ktorí pripravovali maltu;¹²⁴ r. 1448 je ich mzda však už iba 12 den.,¹²⁵ r. 1450 dostávajú ešte

¹⁰⁷ Mandello, c. d., 134. 29 krát 20 den., 3 × 18 den., 2 × 24 den.

¹⁰⁸ Mandello, c. d., 180, 1×.

¹⁰⁹ Mandello, c. d., 180 3× (týždenná mzda 150 den. 7×).

¹¹⁰ K. č. 15, 15×.

¹¹¹ K. č. 25, 48 údajov.

¹¹² K. č. 25, 30 údajov.

¹¹³ K. č. 26, 28 údajov.

¹¹⁴ Mandello, c. d., 135—36. 46 krát.

¹¹⁵ Mandello, c. d., 181. 3 krát.

¹¹⁶ Mandello, c. d., 181. 40 krát, 14 den.

¹¹⁷ K. č. 15, 51 údajov.

¹¹⁸ K. č. 25, 39 údajov.

¹¹⁹ K. č. 25, 62 údajov.

¹²⁰ K. č. 25, 30 údajov.

¹²¹ K. č. 25, 22 údajov.

¹²² K. č. 26, 9 údajov.

¹²³ K. č. 26, 39 údajov.

¹²⁴ Mandello, c. d., 137—138, 51 krát 18 den., 2× 20, 2× 15 den.

¹²⁵ Mandello, c. d., 182—183, 58 krát 12 den.

stále 12 den.,¹²⁶ r. 1457 sa pohybujú medzi 12—17 den.¹²⁷ a r. 1458 je ich mzda 16 den.¹²⁸

Podobný obraz nám ukazujú i mzdy ostatných pomocných robotníkov, ktorí kopali jamy, nakladali a shadzovali s vozov zem, štrk, piesok a kamene.¹²⁹ O niečo vyššie sú mzdy tých robotníkov, ktorí konali pomocné práce pri budovaní „šancov“, kde umiestili „šancové“ koše, ktoré sami vyhotovili.¹³⁰ Podstatne sa neodchýlila ani mzda tých, ktorí konali pomocné práce pri oprave lodí, pomáhali pri liatí diel, čistili rôzne druhy zbraní, pripravovali pušný prach atď.¹³¹ A je pozoruhodné, že sa od miezd týchto pomocných robotníkov nelíšili ani mzdy tých, ktorí lámali kamene v kameňolomoch.¹³²

Pomocné práce pri budovaní opevnení konaly i ženy. Z údajov v komorných knihách z r. 1450 a 1458 sa dozvedáme, že niektoré dni pracovalo až 15 žien,¹³³ ktoré prinášaly štrk, piesok i maltu, laty atď.¹³⁴ V jednom prípade spomínajú komorné knihy i deti — chlapcov, ktorí spolu so ženami vykonávali pri budovaní opevnení pomocné

---

¹²⁶ K. č. 15, 37 záznamov.

¹²⁷ K. č. 25. Od 14. mája do 13. júna 25 krát 15 den.

8 krát 14 den.

Od 13. júna do 3. sept. 63 krát 16 den.

11 krát 17 den.

Od 3. sept. do 19. nov. 38 krát 14 den.

15 krát 16 den.

2 krát 20 den.

5 krát 12 den.

¹²⁸ K. č. 26, 79 krát 16 den.

¹²⁹ K. č. 15. Od 11. mája do 10. okt. „hantreicher bei dem statwagen“ 37×12 den., 4×14, 2×11 den.

¹³⁰ Mandello, c. d., 125. Niektoré prípravné práce konali v dnešnej Petržalke „in der Au-“, preto sa tu stretávame s vyššou mzdou: 13 krát 21 den., 4 krát 18, 2 krát 20 den.

¹³¹ Mandello, c. d., 117—118. Od 4. júna 1440 — 6. sept. 22 krát 18 den., 2 krát 15 den. Od 9. sept. 1440 do 25. okt. 23 krát 15 den., 2 krát 12 den.

¹³² K. č. 26. Od 16. mája do 19. nov. 38 krát 14 den., 51 krát 16 den., 6 krát 15 den.

¹³³ K. č. 15, 29. mája 1450: Item pey sant Larenzen polberich 15 frawen, di ertreich an die mauer geschut vnd getraten haben... yder frawen 6 den. f. 3 s. d.

¹³⁴ K. č. 15, 20. mája... 3 frawen, die mortar tragen haben vnd stain, klain vnd grob, yder 8 den. facit 24 den.

práce za dennú mzdu.¹³⁵ Mzdy žien sú v každom prípade nižšie ako mzdy mužov vykonávajúcich tú istú prácu.¹³⁶

Mzdy námezdné pracujúcich robotníkov, ktorí neboli zamestnaní pri budovaní opevnením ani nekonali práce súvisiace s budovaním opevnení, boli najmä v zime nižšie ako mzdy robotníkov pri stavbe opevnení. Boly to námezdné sily zaoberajúce sa príležitostným rúbáním dreva, čistením ulíc, odpratávaním snehu a blata, čistením komínov, príležitostným strážením určitých predmetov a objektov atď.¹³⁷ U drevorubačov napr. sa honoruje i vzdialenosť pracovného miesta.¹³⁸ O nízkej životnej úrovni, o chudobe drevorubačov nesvedčia iba ich skromné mzdy, avšak i nízka daňová kvóta vyrubená drevorubačovi Andrejovi Pawmhackerovi r. 1434. Andrej Pawmhacker býval v podnájme, platil 4 sol. daní, teda jednu z najnižších dávok, vlastne iba daň z hlavy.

Bratislavské námezdné sily pracovaly i na úkol. Väčšina úkolových miezd necharakterizuje však v dostatočnej miere ani kvantitu ani kvalitu vykonanej práce.¹³⁹ Týka sa to i niektorých údajov o službe poslov. Ak poslovia mali na starosti i určitú výzvednú službu, byly ich mzdy vyššie ako v takých prípadoch, keď išlo o jednoduché doručenie menej závažných listov.¹⁴⁰

Mzdy sa pohybovaly nielen podľa ročných období; nachádzame

---

¹³⁵ K. č. 26, 29. máj 1458: Item besunder knaben vnd frawen sind gewesen 6, die den mawrern mortter haben zutragen, yedem 10 den. f. 60 den.

¹³⁶ Ženy, ktoré prinášaly maltu, kamene, laty atď., dostávajú od 11. mája do 22. mája 1450 (K. č. 15) 8. den. (10 údajov). Od 29. aug. do 4. sept. 6 den. (5 údajov). Robotníci, ktorí pomáhali ženám pri nosení štrku a zeme, dostávali 12 den. (3 záznamy K. č. 15).

V sept. konajú ženy pomocné práce pri budovaní hrádzí (K. č. 15) dostávajú 6 den. (5 údajov).

¹³⁷ M a n d e l l o, c. d., od 22. nov. 1447 do 22. januára 7 den. (7 údajov) 1 krát 9 den. Od 27. februára do 6. marca 1447 10 den. (7 údajov). Od 12. marca do 28. mája 1447 11 den. (6 údajov). Od 28. júna do 16. okt. 1447 12 den. (12 údajov).

¹³⁸ M a n d e l l o, c. d., 127. Od 2. I. 1440 do 12. marca 10½ den. (14 údajov). Od 9. apríla do 5. aug. 18 den. (8 údajov), 15 den. (1 údaj). Od 10. augusta do 15. okt. 21 den. (7 údajov). Všetky odôvodnené diaľkou pracovného miesta „in der Au“. 2 krát 18 den., 2 krát 15 den.

¹³⁹ Napr. M a n d e l l o, c. d., 161 24. mája 1440 3 fischergesellen in der nacht auf den burgermaister warten a 12 den., facit 36, a okrem toho dostali 1 pintu vína.

¹⁴⁰ K. č. 25, 1457 — 1. júl gen Teben... 10 den. 26. júla... gen Teben auf kundschaft 50 den.

značné rozdiely i medzi priemerami miezd v jednotlivých rokoch. Mandello konštatuje v r. 1439—40, 1447—48 stúpanie miezd kvalifikovaných pracovných síl, majstrov a klesanie miezd nekvalifikovaných pracovných síl, hoci v tomto období hodnota strieborných viedenských denárov je v Bratislave konštantná; jeden uhorský zlatý fl. má hodnotu 210 vied. den. Od mája r. 1449 potom sústavne klesá hodnota uhorských florénov.¹⁴¹ Podobné štatistické spracovávanie miezd z ďalších rokov ešte nemáme k dispozícii, preto nič určitého o stúpaní, prípadne klesaní miezd v neskoršom období povedať zatiaľ nemôžeme.

Intenzívna práca pri budovaní opevnení teda zaručila bratislavským námezdné pracujúcim pomerne rozsiahle pracovné možnosti. V období, keď práce na budovaní opevnení viac menej stagnovaly, napr. v zimných mesiacoch, mali námezdné pracujúci robotníci nesporne menšie príjmy, boli prípadne vystavení i prechodnej nezamestnanosti.

2. Námezdné pracovné sily s neúplnou kvalifikáciou — tovariši

Začiatkom XV. stor. bola v Bratislave remeselná výroba málo rozšírená. O tejto skutočnosti svedčí i malý počet cechov. Iba majstri niektorých odvetví potravinárskej a odevnej remeselnej výroby sa sdružili v cechy, a to pekári, mäsiari a obuvníci, ktorí si založili cech r. 1376,¹⁴² ďalej krajčírí, ktorí si založili cech r. 1411.¹⁴³ Členom cechu v Bratislave sa mohol stať iba plnoprávny bratislavský mešťan, t. j. taký, ktorý vlastnil nehnuteľný majetok a zaplatil do mestskej pokladnice dávku predpísanú mestskou radou.¹⁴⁴ Výška dávky sa pohybovala. Členovia mestskej rady, medzi ktorými nachádzame i majstrov spomenutých cechov, vyrubení vysokých dávok už v tomto období zabraňovali tovarišom osamostatniť sa. Napr. cechové

¹⁴¹ Fr. Kováts, *Pozsony városának háztartása a XV. században*, MGSZ r. 1902, str. 436. Mandello, c. d., 328.

¹⁴² J. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 186—193. Je zaujímavé, že Prot. test. I., str. 679 prináša z r. 1451 zpravu o „hawerzech“ o cechu kopačov viníc... „Item vnd schaff auch besunder in die hawerzech zu s. Michels chirichen 10 fl vnd die hawerzech sol patron sein.“

¹⁴³ Tamže, 193—195.

¹⁴⁴ Tamže, 85. Fr. Kováts, *Pozsony városának háztartása a XV. században*. MGSZ r. 1902 str. 449 uvádza dva príklady na takúto dávku. Prvá dávka bola 300, druhá 400 den.

predpisy krajčírskych majstrov z r. 1411 žiadajú od tovarišov, aby pracovali výlučne u majstrov, inde pracovať nesmú. V prípade nedodržania tejto požiadavky budú súdne stíhaní, odoberú sa im i pracovné nástroje.¹⁴⁵ Veľký počet námezdné pracujúcich remeselníkov svedčí o tom, že chudobní tovariši spomenutých remeselných odvetví, ktorí nemohli zaplatiť dávku vyrubenú mestskou radou, teda sa nemohli stať ani mešťanmi ani členmi cechov. Časť týchto námezdné pracujúcich remeselníkov sa regrutovala z týchto chudobných tovarišov. Cechové predpisy krajčírskych majstrov z r. 1459¹⁴⁶ už otvorene hovoria o krajčíroch — remeselníkoch, ktorí nie sú v cechoch, ale pracujú v predmestí nezákonným spôsobom a konkurujú cechovým majstrom.

Ani chudobní tovariši ostatných remeselných odvetví, ktorí nemali nijaké súkromné vlastníctvo, nemohli sa stať bratislavskými mešťanmi. I títo pracovali ako námezdné sily, prípadne boli doživotnými tovarišmi. Najmä však chudobní pekárski, mäsiarski, obuvníci a krajčírski tovariši, ktorí nedisponovali súkromným vlastníctvom, nemali svoje dielne, prípadne nepochádzali zo zákonitého manželstva,¹⁴⁷ nemohli sa osamostatniť a rozmnožili počet námezdné pracujúcich remeselníkov a tým i počet mestskej chudoby.

Cech pekárskych tovarišov založený r. 1433 je prvým jasným prejavom napätia medzi majstrami a tovarišmi v prvej polovici XV. stor. Z artikúl tohto cechu jasne vyplýva snaha majstrov udržať tovarišov v závislosti. Bez súhlasu majstrov tovariši nesmú prijať do cechu cudzieho tovariša. Pre prípadné rozpory medzi tovarišmi a majstrami na jednej, medzi tovarišmi na druhej strane ustália cechové predpisy pokutu. Továriši sa snažia vymaniť sa zo závislosti od majstrov zaistením niektorých pracovných úľav. Cechové predpisy napr. presne vymedzia čas, kedy sú tovariši nútení pracovať i v mlynoch a kedy nie.¹⁴⁸ Aby majstri neporušili nadobudnuté pracovné úľavy, zachytia sa i písomne v cechových predpisoch.

¹⁴⁵ J. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 194.

¹⁴⁶ Uverejnil J. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 429—431.

¹⁴⁷ J. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 430. Cechové artikuly krajčírskych majstrov z r. 1459: ... der sol haben einen brief von seinen eltern und geschlechten, das er erben frum lewt sey vnd der rechten christenlichen ee geporn von vater und mueter und wer sein eltern sind...

¹⁴⁸ Cechové predpisy pekárskych tovarišov publikované J. Királyom, *Pozsony város joga a középkorban*, 428—429.

Tovarišov označujú naše pramene väčšinou pojmom „geselle“. František Kováts stotožňuje geselle s „knechtom“, chnechtom, sluhom,¹⁴⁹ zdá sa však, že tieto pojmy sa nekryjú v každom prípade. Už r. 1379 sa stretávame v súpise daňovníkov bratislavských predmestí so sluhom vo valchovni (walchnecht), so sluhom tkáčov (weberchnecht).¹⁵⁰ Keďže tovariši bývali v stredoveku v jednej domácnosti s majstrami, sluha vo valchovni však mal samostatnú domácnosť. Zdá sa, že pod pojmom „sluha“ nemáme rozumieť iba sluhov v domácnostiach, prípadne v poľnohospodárstve, avšak i sluhov vykonávajúcich u remeselníkov pomocné práce, určené nekvalifikovaným robotníkom. Nie je však vylúčená miestami i pojmová nedôslednosť. Napr. často sa kryje pojem geselle s pojmom tagwerker, aribater, klain aribater, diener, knecht.¹⁵¹

O mzdách, ktoré vyplácali majstri svojim tovarišom, nemáme nijaké zprávy. Je pravdepodobné, že tovariši dostávali mzdy od svojich majstrov v naturáliách: byt, stravu a šatstvo, hádam dostávali i nejaké vreckové. Komorné účty nám prezrádzajú iba mzdy, ktoré vyplatila tovarišom mestská rada. Tieto sú v každom prípade vyššie ako mzdy nekvalifikovaných námezdných pracujúcich. R. 1447—48 napr. tesárski tovariši dostávajú týždenné mzdy, ktoré sú 120, prípadne 150 den., majster dostáva týždenne 210 den.,¹⁵² mzda námezdných robotníkov, ktorí pripravujú maltu, je v tom istom čase 14 den. denne.¹⁵³ Značný rozdiel je teda na jednej strane vo výške miezd spomenutých pracovníkov, na druhej strane však i v tom, že tovariši dostávajú prevažne týždennú mzdu, kým námezdné pracujúci nekvalifikovaní robotníci nikdy, iba dennú. Avšak i denná mzda tovarišov bola vyššia ako denná mzda nekvalifikovaných pracovných síl, keď tovariši ako nekvalifikované pracovné sily konali tú istú prácu.¹⁵⁴ Je teda nesporné, že tovariši sa majú hospodársky lepšie ako ostatné nekvalifikované námezdné pracovné sily. I tak však patria tí tova-

¹⁴⁹ Fr. Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 85, poznámka č. 2.

¹⁵⁰ A. m. B. Lad. XXXII. no. 17. str. 3, 5, 22, 25.

¹⁵¹ Mandello, c. d., 125.

¹⁵² Mandello, c. d., 178—180. O 120 den. týždennej mzde tovarišov uvádza 15 údajov, o 150 den. mzde, 31 údajov, 2 údaje dennej mzdy po 20 den., 2 po 25 den. Mandello ďalej uvádza 51 údajov o 210 den., 1 údaj o 150 den. týždennej mzde majstrov.

¹⁵³ Mandello, 181, 40 údajov.

¹⁵⁴ Mandello, c. d., 51 uvádza, že sa to vzťahuje v prvom rade na námorníckych tovarišov a na „periggesselov“ zamestnaných v mestských viniciach.

riši, ktorí pochádzajú z chudobných rodín a nevlastnia výrobné prostriedky, nemajú svoje vlastné dielne, k mestskej chudobe.

O tom, odkiaľ pochádzali bratislavskí tovariši, nemáme nijaké podrobnejšie zprávy. Je veľmi pravdepodobné, že i oni, tak ako aj ostatná časť mestskej chudoby, pochádzali zväčša z okolitých dedín.

O učňoch sa nám podarilo nájsť 3 údaje, ktoré však svedčia iba o ich existencii.¹⁵⁵

3. *Majstri závislých remesiel, chudobní, schudobnení remeselníci*

Podľa daňového súpisu z r. 1434 55 námezdné pracujúcich remeselníkov platí najnižšiu daňovú kvótu.¹⁵⁶ Týchto zaradíme do tretej skupiny mestskej chudoby, do skupiny majstrov závislých remesiel, schudobnených, prípadne chudobných remeselníkov.

Osobitné postavenie medzi remeselníkmi — majstrami mali majstri v stavebníctve, napr. murári a tesári. Títo síce neboli závislí od podnikateľov, pri práci nepoužívali vlastný materiál, za svoju prácu dostávali dennú, prípadne týždennú mzdu na rozdiel od ostatných remeselníkov — majstrov, ktorí sú samostatnými podnikateľmi. Prírodné, nemôžeme všetkých týchto remeselníckych majstrov považovať za príslušníkov mestskej chudoby, ani nemôžeme jednoznačne prehlásiť, že nepatria k mestskej chudobe. Jedného murára a tesára, ktorí platili najnižšiu daňovú kvótu, nesporne musíme sem zaradiť.¹⁵⁷ Je možné, že ich bolo aj viac. Veď nie v každom prípade je označené zamestnanie daňovníka.

Majstrov závislých remesiel nachádzame najmä v súkenníctve, kde bol pracovný proces zvlášť členitý. V Bratislave však členitosť pracovného procesu, chudobu závislých majstrov nemôžeme plasticky dokázať, a to predovšetkým preto, lebo súkenníctvo nebolo rozšírené. V daňovom súpise nachádzame 4 tkáčov, 1 valchára, 1 strihača súkna, 1 farbiara, 1 povrazníka, 1 rukavičkára.¹⁵⁸ K mestskej chudobe patrí z nich iba 1 tkáč a rukavičkár. Z dvadsiatich rybárov zachytených v daňovom súpise patrí 6 k mestskej chudobe.¹⁵⁹ O majetkovej, hospodárskej rovnosti nemôžeme teda hovoriť ani u prí-

¹⁵⁵ Fr. Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 85, pozn. č. 2, pokladá chlapca = knab, za učňa. Okrem dvoch Kovátsových údajov spomínajú testamenty z tohto obdobia ešte raz učňov. Michel der Püchler Prot. Test. č. 1. (str. 11 b).

¹⁵⁶ Fr. Kováts, *Városi adózás a középkorban*, pripojená tabuľka č. I.

¹⁵⁷ Tamže, 67, 80.

¹⁵⁸ Tamže, 92.

¹⁵⁹ Tamže, 58—80.

slušníkov toho istého remeselného odvetvia. Pomerne početná vrstva námezdné pracujúcich remeselníkov, na ktorých upozornil i František Kováts,¹⁶⁰ jednoznačne svedčí o tejto skutočnosti. Časť týchto remeselníkov nesporne tvoria bývalí chudobní tovariši, väčšiu čiastku však tvoria chudobní remeselníci, poddaní z okolitých dedín, ktorí sa usadili v meste. Títo chudobní remeselníci zatiaľ nestačili zaplatiť mestskú dávku, nevlastnia ani nijaké súkromné vlastníctvo, nie sú teda plnoprávnymi mešťanmi, pracujú vo svojom remesle ako námezdné pracujúci, často pracujú mimo cechu i proti zákazu cechov.¹⁶¹

B. Osoby, ktoré nie sú činné vo výrobe

Druhú veľkú skupinu mestskej chudoby tvoria tí obyvatelia Bratislavy, ktorí nie sú činní vo výrobe, nachádzajú sa však predsa v námezdnom pomere:

1. služobníctvo súkromníkov a služobníctvo mestské.

O existencii služobníctva bratislavských boháčov sa dozvedáme predovšetkým z ich testamentov.¹⁶² Je pravdepodobné, že tieto pracovné sily nepracovali iba v domácnostiach, ale aj v poľnohospodárstve a obchode. Poukázali sme na to, že stredoveká terminológia v niektorých prípadoch nerozlišuje medzi tovarišom a sluhom (geselle, knecht, diener), preto je ťažko rozhodnúť sa, či ide o tovarišov alebo o sluhov; existencia tejto vrstvy je však nesporná. Nezachovaly sa nám síce nijaké zprávy o ich mzdách, musíme však predpokladať, že práve tak ako tovariši, aj oni dostávali od svojich zamestnávateľov stravu, ubytovanie a šatstvo, pravdepodobne i nejaké vreckové, v každom prípade menej ako tovariši.

Podrobnejšie sme informovaní o hospodárskom postavení mestského služobníctva. Hospodárske postavenie tejto časti mestskej chudoby bolo výhodnejšie ako tých námezdné pracujúcich, ktorí dostávali

¹⁶⁰ Tamže, 109.

¹⁶¹ J. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 430. Cechové artikuly krajčirov z r. 1459 na túto skutočnosť už upozornia.

¹⁶² Andre Pernhartl zanechá svojmu sluhovi (chnecht), *Protocollum Testamentorum* I. str. 24 b., rozličné drobnosti. Tak isto Peter Hösch svojej slúžke a svojmu sluhovi Urbanovi (str. 10 b.), Friedrich Heppel 2 slúžkam (dyrnen) (Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 85), Hanns Vaschan jednej slúžke, Katarína Pokfuss jednej slúžke a sluhovi (Ortvay, c. d. II. 4. 71.), Nikolaus von Teben jednej slúžke (Ortvay, tamže), Gesuehel Hans 1 sluhovi (Kováts, *Városi adózás a középkorban*, 85.)

dennú mzdu už aj preto, že mestská rada im vyplácala týždennú mzdu. Okrem toho dostávalo mestské služobníctvo od mesta pravidelne i šatstvo a pravdepodobne častejšie ako ostatní námezdné pracujúci, ktorým sa vyplácala denná mzda i prepitné.¹⁶³ Prepitné sa dávalo predovšetkým v naturáliách, v podobe vína, chleba atď.

Mzdy niektorých mestských zamestnancov boli tieto:

R. 1439—40	dostáva mestský sluha	90 den. ¹⁶⁴
R. 1447	„ „ „ „	90 den. ¹⁶⁵
R. 1439	dostáva nočný strážnik pri Michalskej bráne	90 den.
R. 1439	„ „ „ „ Laurinskej veži	60 den.
R. 1440	„ „ „ „ Novej veži	100 den.
R. 1440	„ „ „ „ Widritzkej veži	60 den. ¹⁶⁶
R. 1447	dostáva nočný strážca pri Michalskej bráne	60 den.
R. 1447	„ „ „ „ Novej veži	100 den.
R. 1447	„ „ „ „ Laurinskej veži	60 den.
R. 1447	„ „ „ „ Widritzkej veži	60 den. ¹⁶⁷
R. 1439—40	strážcovia pri Rybárskej bráne	140 den.
R. 1439—40	„ „ Michalskej bráne	140 den.
R. 1439	„ „ Laurinskej bráne	72 den. ¹⁶⁸
R. 1447	dostáva denný strážca pri Michalskej bráne	60 den.
R. 1447	„ „ „ „ Laurinskej bráne	60 den. ¹⁶⁹
R. 1439	strážca mostu	120 den.
R. 1439	druhý strážca mostu	90 den.
R. 1440	. . . . .	120 den. ¹⁷⁰
R. 1440	mýtnik	90 den. ¹⁷¹
R. 1447	mýtnik	100 den. ¹⁷²
R. 1447	kat	80 den. ¹⁷³
R. 1448	dostáva mestský kočiš	70 den. ¹⁷⁴
R. 1450	„ „ „	3 s. den. = 100 den. ¹⁷⁵
R. 1450	dostáva 2. mestský kočiš	70 den. ¹⁷⁶ atď.

¹⁶³ Mandello, c. d., 164—165, 201.

¹⁶⁴ Tamže, 141.

¹⁶⁵ Tamže, 191.

¹⁶⁶ Tamže, 147.

¹⁶⁷ Tamže, 194.

¹⁶⁸ Tamže, 147.

¹⁶⁹ Tamže, 194—95.

¹⁷⁰ Tamže, 148.

¹⁷¹ Tamže, 148.

¹⁷² Tamže, 195.

¹⁷³ Tamže, 191.

¹⁷⁴ Tamže, 192.

¹⁷⁵ K. č. 15, 20 údajov.

¹⁷⁶ Tamže, 10 údajov.

2. Žobráci, tuláci, neviestky

I poslednú skupinu mestskej chudoby, skupinu osôb, ktoré sa živily nezákonným spôsobom, žobrákov, tulákov, remeselných hráčov nachádzame v Bratislave v prvej polovici XV. stor.

Časť tejto skupiny mestskej chudoby žila v mestských nemocniciach. Nemáme však nijaké podrobnejšie zprávy o počte chudobných a chorých v nemocniciach. Starostlivosť mesta o chudobných a chorých nijako však nemohla byť veľká. Mäso, napr. ktorého kvalita nezodpovedala, bolo pridelené nemocniciam. Čo teda nevyhovovalo bohatým mešťanom, s tým sa museli uspokojiť chudobní, keďže nemali materiálne možnosti kupovať si kvalitnejšie mäso.¹⁷⁷ Týmto chudobným, práceneschopným ľuďom zanechávajú bohatí bratislavskí mešťania rôzne drobnosti, najmä menšie sumy peňazí, čo vyplýva z testamentov.¹⁷⁸ Medzi testamentami nachádzame i také, v ktorých sa spomínajú chudobní bez toho, že by sa výslovne udávalo, kde sa zdržujú. Táto skutočnosť svedčí o existencii tulákov a žobrákov, ktorí sa živili almužnami.¹⁷⁹

Počet tejto skupiny mestskej chudoby číselne vyjadriť nemôžeme. Isté je, že rôzne nepokoje, ktoré prežilo obyvateľstvo Bratislavy a jeho okolia v prvej polovici XV. stor., prispely k rastu počtu práve tejto skupiny mestskej chudoby, a to i preto, že tieto nepokoje v značnej miere pociťovalo obyvateľstvo bratislavských predmestí. Predmestia boli totiž slabšie opevnené ako samé mesto, patriciát sa vo zvýšenej miere staral o svoju materiálnu a osobnú istotu a za-

¹⁷⁷ J. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 189.

¹⁷⁸ Už 1398 (Zsigmondkori okmánytár, I. str. 579, č. 5251 zanecháva Peter Günther, mešťanosta Bratislavy „den egenanten armen lewten in dem neuen spital vnd cheinen pffaffen nicht . . . 20 lb. R. 1414 Prot. Test. I. str. 22 b porúča Wenig Gilgen: . . . inygleichs spital ein dreyling wein, i r. 1423 Wenig Hensel . . . in zway spital armen leuten in yedes spital gulden . . . (Ortvay, c. d. II. 4 str. 410). Okrem týchto údajov v Prot. Test. I. je ešte sedem údajov z prvej polovice XV. stor., ktoré zanechávajú chudobným v bratislavských špitáloch, peniaze i víno i šatstvo a to na str. 14b, 22, 24b, 29a, 34, 36b, 56a, 40, 41a.

¹⁷⁹ Ortvay, c. d. II. 4. 85 . . . schol maister Peter ein kue kaufen . . . die selb milich von derselben kwe alle sambstag nacht geben armen lewten. Prot. Test. I. str. 32. 1432 Item auch schaft si (Katerina Pokfussin) L gulden haws armen lewten . . . X armen juncfrawen manmessigen 1 fl. ieglicher X gulden . . . Item zw gewanth 14 armen mensch von gemainen schlechten tüchern . . . (Ortvay, c. d. II. 4. 409 . . . ainer ellenden dirn einer armen ain pett vnd ain haubtpolster . . . (Prot. Test. I, 67.) z r. 1451.

nedbal vonkajšie opevnenia na tých miestach, kde išlo o záchranu málo majetných vrstiev, prečo práve táto vrstva bola v dôsledku vojnových udalostí uvrhnutá často do nevýslovnej biedy. Obyvateľstvo v predmestiach po strate i veľmi skromného majetku nemalo iného východiska, ako živiť sa almužnami, prípadne krádežou, zakázanými hrami v kocky atď. Zo súdnych pojednávanií sa dozvedáme i o existencii remeselných hráčov v Bratislave, ktorí unikali smrti iba zasahovaním protektorov z radov šľachty.¹⁸⁰

V komorných účtoch sa nám zachovali zprávy i o neviestkach. „Frauenhaus“, kde tieto nešťastné osoby bývaly, nachádzal sa v prvej polovici XV. stor. v predmestí Bratislavy, v okolí dnešnej Molotovovej ulice. Mala ho na starosti mestská rada, ktorá aj investovala do opráv tohto domu. S položkami, ktoré svedčia o tejto skutočnosti, stretávame sa v XV. stor. niekoľkokrát. „Obchodné“ záležitosti v tomto dome viedla osoba, ktorú na to určila mestská rada. Táto osoba bola povinná mestskej rade týždenne odvádzať zo zisku nejaký podiel či poplatok. Keďže jeho výška sa skoro týždenne pohybovala, nemôžeme zistiť, podľa akých hľadísk sa vyrubil. Vieme iba toľko, že z tohto poplatku dostával týždennú mzdu mestský kat.¹⁸¹

V prvej polovici XV. stor. boli teda v Bratislave zastúpené v značnom počte všetky skupiny mestskej chudoby. Stručne sme sa oboznámili i s mzdami tých námezdne pracujúcich, ktorí dostali mzdy od mesta. Nepoznáme síce mzdy tej časti mestskej chudoby, ktorá pracovala u súkromníkov (mzdy tovarišov, sluhov), ani veľké množstvo miezd námezdne pracujúcich robotníkov, medzi ktorými sa nachádzali i tovariši, poskytnú nám predsa len plastický obraz o príjmoch väčšiny mestskej chudoby. Július Mandello uvádza vo svojej práci i priemerné mzdy jednotlivých skupín námezdne pracujúcich. Z jeho výpočtov uvádzame priemernú mzdu pomocných robotníkov pri liatí diel, pri vyhotovení šancových košov, pri rúbaní a nosení dreva, pomocných robotníkov u tesárov, pri pálení uhlia a pri oprave lodí v rokoch 1439—40. V zime je ich priemerná mzda 11,71 den., v lete 18,39, zimný a letný priemer je spolu 16,20 den.¹⁸²

Ak si chceme vytvoriť nejakú predstavu o hospodárskom postavení mestskej chudoby, musíme poznať i ceny každodenných potrieb v tomto období. Kým bratislavské komorné účty sú jedinečným pra-

¹⁸⁰ J. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 246, 257, 304.

¹⁸¹ Ortway, c. d., 126—130.

¹⁸² Mandello, c. d., 278.

meňom pre mzdy námezdné pracujúcich, o cenách už nemáme v nich také podrobné údaje. Nesporne je veľmi cenný údaj, ktorý nás oboznamuje so stravným žoldnierskeho kapitána a jeho troch sluhov v r. 1439—1440. Títo sa nachádzajú v mestských službách, stravujú sa však u mešťanov. Mesto za nich platilo denne 70 den. Keď berieme do ohľadu, ako to uvádza Mandello, vysoké postavenie žoldnierskeho kapitána, ktorého strava stála pravdepodobne toľko ako strava dvoch sluhov spolu, stála denná strava jedného zo sluhov cca 14—15 den.¹⁸³ Neskoršie sa cena stravy zvýšila o 5 den., 7 týždňov teda platila mestská rada 75 den., potom však zase 15 týždňov denne 70 den.¹⁸⁴ I keď mešťania, u ktorých sa spomenutý žoldniersky kapitán a jeho sluhovia stravovali, chceli pri tomto podniku zarábať, i vtedy z tohto údaju jasne vyplýva, že ceny potravín boli v tomto období značne vysoké, že celodenná mzda námezdné pracujúcich stačila vlastne iba na krytie výloh za stravu. Mestská chudoba v tomto období bola už vylúčená z občiny, takže bola odkázaná nakupovať potraviny zväčša na trhu, nakupovať za vysoké ceny poľnohospodárske a živočíšne výrobky získané z majerov i z iných poľnohospodárskych nehnuteľností bratislavských patricijov a iných príslušníkov vládnucej triedy.

O pomerne nízkej reálnej mzde námezdné pracujúcich svedčia i ceny niektorých potravín a iných nevyhnutných životných potrieb. Uvádzame ceny iba z r. 1439 do mája 1449, keď 1 uhorský florén mal cenu 210 vied. den. Prirodzene, tieto ceny nijako nestačia na to, aby sme získali jasný obraz o životnej úrovni mestskej chudoby. Chýba veľké množstvo cien veľmi dôležitých každodenných životných potrieb. Stačí však na to, aby sme mali akú takú predstavu o tom, čo si mohol námezdné pracujúci za svoju mzdu kúpiť.

R. 1440 stojí	480 vajec	70 vied. den.
„ „ „	1 väčší chlieb	3 den.
„ „ „	1 žemla	1 den.
„ „ „	1 pinta vína	9 den.
„ „ „	1 zajac	42 den.
R. 1440 stojí	1 veľký kapor	70 den.
„ „ „	1 vól	610 den.
„ „ „	1 kura	10 den.
	(stará)	
„ „ „	sliepka	7.5 den.

¹⁸³ Tamže, 105—106.

¹⁸⁴ Tamže, 146, spolu 30 údajov.

R. 1440 stoja	ženské topánky	24 den.
" " "	dobré kapce	75 den.
R. 1440 stojí	1 pár čižiem	78 den.
R. 1440 stoja	iné čižmy	90 den.
" " "	vysoké čižmy	150 den.
	(Knieschuhe)	
R. 1440 stojí	zástera	24 den.
" " "	1 hofgewand	
" " "	(mužský oblek)	
" " "	pre m. kata	270 den.
R. 1440 stoja	1 nohavice pre posla	100 den.
R. 1440 stojí	1 plášť	195 den. ¹⁸⁵

S hospodárskou závislosťou a vykorisťovaním súvisela i právna diskriminácia chudoby. Skutočnosť, že iba ten, kto vlastní v meste hnutelný majetok a zaplatí určenú dávku, môže sa stať plnoprávnym mešťanom, vylučovala každú možnosť rovnoprávnosti medzi obyvateľmi mesta. Závislosť sluhu (knecht) od pána vyjadruje i nariadenie bratislavského mestského práva, podľa ktorého sluha nemá právo pred súdom podávať nijaké svedectvo v záležitostiach svojho pána.¹⁸⁶ Keďže táto požiadavka je spojená s tým, že svedkom nemôže byť príbuzný, mohla by vzniknúť domnienka, že súd sa obáva priaznivého svedectva. Nesporné je však, že sa nemôže vylučovať ani možnosť nepriaznivého svedectva sluhu proti pánom. Práve obava takéhoto druhu viedla patriciát k tomu, aby neuznal právoplatnosť svedectiev sluhov. Toto nariadenie ináč jasne svedčí o triednom charaktere mestského práva. Existencia špitálov svedčí o tom, že zamestnávateľ nemal nijaké záväzky voči svojim zamestnancom. V prípade práceneschopnosti zamestnanec sa uchýlil alebo do špitálov, prípadne sa živil žobraním. Iného východiska nemal.

III. SPOLOČENSKÉ ROZPORY V BRATISLAVE V PRVEJ POLOVICI XV. STOR.

Spoločenská diferenciacia obyvateľov Bratislavy na patricijov, mešťanov a mestskú chudobu, existencia vrstvy žijúcej z mozoľov, z vykorisťovania mestskej chudoby spôsobila nesporne odpor a nenávisť vykorisťovanej vrstvy proti svojim vykorisťovateľom. Prameň písané príslušníkmi, resp. poslušnými služobníkmi vládúcich vrstiev prezrádzajú nám o tejto skutočnosti pomerne málo, avšak

¹⁸⁵ Tamže, 95—96.

¹⁸⁶ J. Király, *Pozsony város joga a középkorban*, 387.

i malý počet často kusých údajov svedčí o tom, že už v tomto období bojovala mestská chudoba proti vykorisťovaniu. Zárodky neskoršieho hrdinského triedneho boja slovenského proletariátu, potomka mestskej chudoby, nachádzame aj v Bratislave už v tomto období. Formy boja bratislavskej mestskej chudoby proti svojim vykorisťovateľom v tomto období sú síce v zárodkovom štádiu, zodpovedajú nevyvinutým triednym pomerom v Bratislave a v uhorských mestách vôbec, svedčia však jednoznačne o existencii odporu vykorisťovanej mestskej chudoby proti vykorisťovateľom.

O tom, že tesári pri budovaní opevnenia r. 1440 odmietli pracovať za mzdu, ktorú im mestská rada vyplatila, informuje nás i Ortway. Jeho informácia je však chybná, keďže tu nejde o tesárskych majstrov, ale o 7 tesárskych tovarišov, ktorí žiadali od mestskej rady zvýšenie týždennej mzdy. Mešťanosta im mzdy zvýšil, toho istého roku však došlo k opätovnému zníženiu miezd,¹⁸⁷ čo pravdepodobne vyplývalo z toho, že pri opevneniach bolo menej práce a tesárski tovariši sa museli uspokojovať znovu s menším zárobkom. So svojimi dennými mzdami sa neuspokojili ani murárski tovariši, bolo ich spolu 8, a žiadali týždenné mzdy, ktoré im mestská rada potom aj vyplatila.¹⁸⁸

Nespokojní boli so svojou mzdou i strážcovia na Laurinskej a Michalskej veži. Chceli odísť zo zamestnania. Mestská rada bola teda nútená zvýšiť im plat.¹⁸⁹ Ani mestský kočiš Andrej nebol spokojný so svojimi 84 den. týždenne; mešťanosta nemal inú možnosť, ako prameň uvádza — ako zvýšiť týždennú mzdu z 84 na 90 den. w.¹⁹⁰ Do 13. júna r. 1457 dostávali námezdné pracujúci robotníci, ktorí pomáhali tesárom pri budovaní opevnení, 15 den. denne (17 údajov). 13. júna t. r. robotník (hantreicher) nechcel pracovať za 15 den., zvýšili mu teda mzdu na 16 den. 30. júna nachádzame zase jeden zápis o tom, že 2 pomocní robotníci pri tesároch dostávajú po 15 den., neskoršie sa so mzdou 15 den. nestretávame. (Do 3. sept. 64 16 denárových údajov, 11 17 denárových).¹⁹¹ Zápis udáva síce iba odpor

¹⁸⁷ Ortway, c. d. II.—3. 277.

¹⁸⁸ Tamže, 295.

¹⁸⁹ Tamže, 262—263.

¹⁹⁰ K. č. 25, 17. sept. 1457 ... vnd hat furan vmb die 84 den. nicht deinen wellen, vnd hab im geben von notdurft willen meine herren 3sd. = 90 den.

¹⁹¹ K. č., 13. júna 1457 1457 ... 1 hantreicher bei dem zimerleuten, denselben zu lon 16 den, wenn er hat furan vmb 15 nicht arbaitem wollen.

jediného robotníka, zdá sa nám však, že tu šlo o širšie hnutie, čo vyplýva z toho, že robotníci tejto kategórie dostávajú od tohto dňa (okrem jedného prípadu) sústavne vyššiu mzdu.

I uvedené údaje o nespokojnosti menšej skupiny, resp. jednotlivcov z radov námezdné pracujúcich jasne svedčia o biednom hospodárskom položení tejto vrstvy, zároveň však i o snahe po zlepšení svojho postavenia. Vykorisťovatelia, ktorí boli odkázaní na prácu mestskej chudoby, v niektorých prípadoch splnili síce požiadavky pracujúcich, nachádzali sme však i príklady o tom, že akonáhle neboli na ich prácu v plnej miere odkázaní, snížili mzdy pracujúcich. Živelná nespokojnosť bratislavskej mestskej chudoby musela však byť už i v tomto období značná, čo vyplýva najmä z udalosti z r. 1410. Je možné, že už r. 1410 vznikla v Bratislave menšia vzbura mestskej chudoby podnecovaná vtedajším bratislavským richtárom, Ulrichom Rauchenwarterom. O tejto nespokojnosti vieme síce iba toľko, že richtár a obchodník so súknom Ulrich Rauchenwarter sa obrátil proti mestskej rade, mešťanov prinútil, aby zaplatili svoje dlžoby. 13.000 fl. z pokladnice mesta rozdelil medzi ľuďom a podnecoval ho k vzbure. Táto Rauchenwarterova aféra mala síce okrem svojho spoločensko-revolučného charakteru nesporne i príchuh obyčajného „šiberstva“,¹⁹² svedčí však o nespokojnosti mestskej chudoby, o jeho odhodlanosti bojovať proti vykorisťovateľovi. K masovému živelnému boju proti patriciátu však v Bratislave nedošlo ani v období husitských vpádov na Slovensko. Z tohto obdobia máme síce jednoznačné zprávy o tom, že husiti mali i v Bratislave oddaných prívržencov, napr. medzi rybármi.¹⁹³ Patriciát veľmi pozorne sledoval každý pohyb husitských bojovníkov, z čoho nesporne vyplýva jeho strach pred ľudovým hnutím, nezachovali sa nám nijaké zprávy o tom, že by sa bratislavská mestská chudoba bola masove pridala k husitom. Je pravdepodobné, že medzi obyvateľmi nebolo iba 60 husitov, ako to uvádza prameň,¹⁹⁴ muselo byť nesporne viac ľudí, sympatizujúcich s husitským hnutím;

---

¹⁹² Ema Ledererová, c. d., 152—153. Na str. 256—258 publikuje dokumenty, ktoré sa týkajú tejto záležitosti. Ďalšie dokumenty, ktoré by bližšie osvetľovali Rauchwarterovu úlohu, nenašli sme v A. m. B.

¹⁹³ A. m. B. Lad. 60. no 22, nová sign. č. 1437.

¹⁹⁴ Pavol Tóth - Szabó, *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*, Budapest 1917, 90. Autor cituje dokument, ktorý sa nachádza v Magyar Múzeum törzslévtár, dátum dokumentu 9. február 1428.

k otvorenému prejavu nespokojnosti, k vzbure mestskej chudoby v Bratislave v prvej polovici XV. stor. však ešte nedošlo.

Čím môžeme odôvodniť túto skutočnosť? Veď v mestách na západe už v XIV. stor. sa stretávame s mohutným triednym bojom vykorisťovaných vrstiev, na čele ktorých stoja chudobní závislí majstri a tovariši v súkenníctve. I v Čechách, najmä však v Prahe je obdobná situácia ako na západe, i tu sa nachádza feudálna spoločnosť v hlbokkej kríze. V Uhorsku je vývoj výrobných síl síce pomalší, na Slovensku, práve tak ako aj v ostatných častiach Uhorska, došlo ku kríze feudalizmu iba koncom XV. a začiatkom XVI. stor. Mestská chudoba sa však ani v tomto období nepripája masovo k roľníckej vojne, ktorú viedol Juraj Dózsa. Nerozvité triedne pomery to ešte ani vtedy nedovoľovali. V prvej polovici XV. stor. boli triedne pomery ešte zaostalejšie. Iba koncom XIV. a začiatkom XV. stor. začínajú slovenské mestá nadobúdať niektoré typické mestské znaky, iba vtedy sa stretávame i v Bratislave s cechmi, s rozvinutejším obchodom; v tomto období i spoločenské pomery dostávajú mestský charakter, objavuje sa početnejšia kupecká vrstva, patriciát. Tento patriciát je však i v prvej polovici XV. stor. majetkovo slabý, je vystavený rôznym útokom so strany feudálov a musí nesporne prinášať i rôzne obeť, aby si zabezpečil svoju majetkovú istotu.

Mestská chudoba v Bratislave sa taktiež odlišuje od vyspelej, bojaschopnej mestskej chudoby na západe i od mestskej chudoby v Prahe, ktorá spolu s dedinskou chudobou je hnacou silou týchto vzbúr a revolúcií. Mestská chudoba v týchto krajinách býva už dlhší čas v mestách, jej počet síce rozmnožujú aj poddaní, týchto však pôvodný silný mestský živel rýchle asimiluje. Mestská chudoba v týchto krajinách pozná nielen hlad a biedu, ale aj nezamestnanosť. Už svojou početnosťou je vážnejším spoločenským faktorom. Rozhodujúcu úlohu má i jej zloženie. U nás sa skladá mestská chudoba zväčša z poľnohospodárskych námezdných pracujúcich, na západe hrajú tovariši rôznych remeselných odvetví pri organizovaní vzbúr rozhodnú úlohu predovšetkým tkáčski tovariši. V Bratislave je táto skupina mestskej chudoby slabá. Tu pozostáva najmä z roľníckych zbehov, z poddaných, ktorí nedávno prichádzali do mesta, pre týchto znamenal život v mestách predsa len určité zlepšenie ich hospodárskeho i právneho postavenia. I skutočnosť, že mestská chudoba sa môže voľne pohybovať, že môže od jedného zamestnávateľa odchádzať, pracovať tam, kde chce, znamená pre ňu zlepšenie jeho posta-

venia, znamená preňho slobodnejší život. Preto znáša i vykorisťovanie patriciátu a mešťanstva ľahšie. Reminiscencie na ťažký poddanský život v príslušníkoch mestskej chudoby u nás sú ešte veľmi čerstvé, neuvedomujú si v plnej miere, že ich hospodárske, spoločenské postavenie sa vlastne podstatne nelíši od postavenia poddaného. Zaostalé hospodárske a spoločenské podmienky v Bratislave práve tak ako v ostatných mestách na Slovensku vôbec, zabránily teda, aby sa mestská chudoba pripojila k husitskému hnutiu, aby spolu s husitským bojovníkom nasadila silný úder cudziemu patriciátu.